

Forskningsrådet

**Etniske minoriteter og boligmarkedet:
Integrert, marginalisert, segregert**

Susanne Sørholt

© **Norges forskningsråd 2010**

Norges forskningsråd
Postboks 2700 St.Hanshaugen
0131 OSLO
Telefon: 22 03 70 00
Telefaks: 22 03 70 01
bibliotek@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no/

Publikasjonen kan bestilles via internett:
www.forskningsradet.no/publikasjoner
eller grønt nummer telefaks: 800 83 001

Grafisk design omslag: Design et cetera
Foto/ill. omslagsside: Shutterstock
Trykk: Norges forskningsråd
Opplag: 175

Oslo, august 2010
ISBN 978-82-12-02801-2 (trykksak)
ISBN 978-82-12-02802-9 (pdf)

Utgivers forord

Program for internasjonal migrasjon og etniske relasjoner (IMER) har som mål å bidra til økt kunnskap om den internasjonale migrasjonen og de mulighetene og utfordringene som den gir for det norske samfunnet. Som et ledd i dette har programmet tatt initiativ til å få utarbeidet en mindre serie av kunnskapsoversikter og temanotater om bestemte emner innenfor det brede IMER-feltet. Det er programstyrets ønske at slike notater skal oppsummere og formidle tilgjengelig forskning og kunnskap om sentrale samfunnsspørsmål på en enkel og oversiktlig måte, til nytte for både forskere, politikktvklere, andre brukere og allmennheten.

Programmet har bedt sentrale forskere om å skrive kunnskapsoversiktene, på bakgrunn av deres egen og andres forskning på de respektive feltene. Innholdet i notatene står for forfatternes egen regning. *Etniske minoriteter og boligmarkedet: Integrert marginalisert, segregert* er den femte kunnskapsoversikten i serien med slike notater. Programstyret takker Susanne Søholt, Norsk institutt for by- og regionforskning, for vel utført arbeid.

Oslo, august 2010

Bjørn Hvinden
programstyreleder

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
2	BOLIGPOLITIKK OG BOLIGMARKED I ET MIGRASJONSPERSPEKTIV	3
	<i>Stort mangfold i innvandrerbefolkningens opphavsland</i>	4
3	INTEGRERING I BOLIGMARKEDET	5
	<i>Strukturelt integrert i boligmarkedet?</i>	5
	<i>Norge på Eurotoppen i eierskap blant innvandrere</i>	6
	<i>Fra borettslag til selveier – fra blokk til hus – til litt mindre trangbodd</i>	7
	<i>Leieandel følger etnisk bakgrunn</i>	8
	<i>Men de leier ikke det samme</i>	9
4	MARGINALISERING – DIT BOLIGPOLITIKKEN IKKE NÅR	9
	<i>Forblir i leiemarkedet</i>	10
	<i>Utkastelser</i>	10
	<i>Bostedsløse</i>	11
5	ETNISK BOLIGSEGREGERING	11
	<i>Tre perspektiver på etnisk segregasjon</i>	12
	<i>Etnisk boligsegregasjon i Norge</i>	13
	<i>Oslo – høy segregasjon og relokalisering av innvandrerbefolkningen over tid</i>	14
	<i>Marginalisering og segregering</i>	14
6	MULTIETNISKE BOMILJØER – ”PÅ NORSK”	15
	<i>Fra hele verden</i>	15
	<i>Eier boligene</i>	15
	<i>Multietnisk befolkning – felles kultur?</i>	16
7	DRIVKREFTER OG MEKANISMER	18
	POLITIKK OG MARKED	18
	<i>Politiske beslutninger med territorielle konsekvenser</i>	18
	<i>Favorisering av eierboliger</i>	19
	<i>Marked og diskriminering</i>	20
	<i>Bosetting av flyktninger – hele Norge strategien – bidrag til spredning</i>	21
	ETNISK TILHØRIGHET	22
	<i>”White flight – white avoidance”</i>	22
	<i>Etnisk tilhørighet</i>	23
	INDIVIDUELLE VALG	24
	<i>Mobilitet og boligkarrierer</i>	24
	<i>Boligstrategier</i>	25
	<i>Fornemmelse av sosial posisjon</i>	25
8	ETTERKOMMERE – VEIVISERE I DET MULTIETNISKE SAMFUNNET?	26
9	AVSLUTNING	28
	<i>Integrering og marginalisering</i>	28
	<i>Segregering</i>	28
	REFERANSER	30

1 Innledning

Hvor etniske minoriteter bor er et hett tema. Hvordan de bor får i dag langt mindre oppmerksomhet. Ofte innenfor en negativ forståelsesramme, påpekes det at innvandrerbefolkningen bor mer og mer konsentrert. De bor i drabantbyene i Oslo nord, øst og sør, og i sentrum øst. Og de bor i Drammen (Blom 2006 a). Av alle med innvandrerbakgrunn i Norge, bodde 30 prosent i Oslo ved inngangen til 2009.¹ Det er en nedgang på nesten 5 prosent siden 1999. Til tross for sentraliseringen av innvandrerbefolkningen, viser nye tall fra Statistisk sentralbyrå at det i 2009 var flere innvandrere som flyttet inn enn ut av 414 av landets 430 kommuner (Statistisk sentralbyrå 2010 a). 70 prosent av innvandrerbefolkningen bor utenfor Oslo. Mange bor likevel i hovedstads- og Oslofjordområdet.

Inntrykket fra oppslag i media og forskning er at konsentrasjon av innvandrerbefolkningen i begrensete, geografiske områder i byene er problematisk (Magnusson red. 2001; Skifter Andersen 2003). Man er bekymret for om geografiske konsentrasjoner av innbyggere med innvandrerbakgrunn får negative følger for integrering. Bak dette ligger en antakelse om at geografisk spredning av innvandrerbefolkningen kan styrke integrasjon. Integrasjon er da forstått både som integrasjon i arbeidsmarked og utdanning og som sosial integrasjon der kontakt og samhandling mellom innbyggere med majoritets- og minoritetsbakgrunn er sentralt. Når beboere med innvandrerbakgrunn samles i de samme boligområdene kan det bli få norske å omgås. Man er engstelig for at barn, ungdom, kvinner og menn i innvandrerbefolkningen gjennom sitt hverdagsliv der de bor ikke får tilgang til uuttalte sosiale koder og konvensjoner som bidrar til å ”smøre” det sosiale livet og omgangen mellom folk.

Forskere er også opptatt av nabolagseffekter i denne type bomiljø. Enkelt sagt – er det slik at befolknings sammensetningen i et område har betydning for den enkeltes fremtidsutsikter? Betyr det noe for de samme barnas og ungdommenes ambisjoner og prestasjoner i hva slags etnisk og sosialt miljø de vokser opp?

En annen utfordring er at majoritetsbefolkningen kan reagere negativt på at naboer skiftes ut og at strøket endrer karakter. Forholdet mellom beboerne endres. De opprinnelige beboerne kan føle seg som ”de fremmede” på det stedet de har bodd store deler av livet (Ruud 2003). Stedet har gjennomgått en prosess hvor de som før var innenfor, på mange måter har blitt forbigått og kan føle seg utenfor i det endrete lokale, sosiale livet. Majoritetsbefolkningen og majoritetskulturen kan få minoritetsstatus lokalt. Samtidig kan det mangle praksiser som inkluderer tilflyttere: Beboere med majoritets- eller minoritetsbakgrunn. Det har vært lite interesse for segregasjonens eventuelle positive konsekvenser for integrasjon.

I dag får minoritetsbefolkningens *boligsituasjon* langt mindre oppmerksomhet enn bosettingsmønsteret. Boligsituasjonen handler om boligene er bra nok til at husholdet skal kunne fungere tilfredsstillende. Har familien plass til at barna har et sted å gjøre lekser hjemme og er det plass til å få besøk av skolekamerater? Eier familien boligen slik at de selv langt på vei kan bestemme om de vil bli boende eller flytte? Ikke minst viktig er om familien trives og føler seg trygg der de bor. Vet de hvem naboene er, kan de ringe på om det er noe?

¹ Med innvandrerbakgrunn menes personer født i utlandet av utenlandsfødte foreldre og barn født i Norge av foreldre med innvandrerbakgrunn. Dette inkluderer *alle* med innvandrerbakgrunn, uavhengig av opphavsland.

Eller er det slik at de er redde for naboene og må følge barna ut av blokka og nærområdet før de kan føle seg trygge?

I Norge er det et politisk mål at sosiale forskjeller ikke skal følge etniske skillelinjer og at boligpolitikken skal ha større fordelingseffekt enn hva inntekts- og formuesfordelingen skulle tilsi (St.meld. nr. 17 (1996-1997); St.meld. nr. 50 (1998-1999); St.meld. nr. 23 (2003-2004)). For å følge med på hvordan disse politiske visjonene fungerer i praksis, trengs kunnskap om mulig uønsket fordeling mellom majoritets- og minoritetsbefolkningen og minoritetsgrupper imellom. Dette vil kreve mer fokus på konkret etnisk bakgrunn ved studier av betingelser for inkludering og ekskludering i boligmarkedet.

Forskning om innvandrerbefolkningen, bolig og bostedsmønster i Norge har blant annet vært knyttet til:

- Dokumentasjon av boforhold (Kramer 1979; Bø 1980; Gulløy, Blom og Ritland 1997; Blom og Henriksen 2008; Søholt 2007; Søholt og Astrup 2009 a, Søholt og Astrup 2009 b).
- Segregasjonsstudier basert på prosesser og registerdata (Wessel 1997; Blom 1995, 2001, 2002, 2006 a, 2006 b).
- Bosetting av flyktninger (Hanche-Dalseth, Bergem og Aarflot 2009).
- Innvandrerbefolkningens flyttemønster og motiver (Ruud 2001 a; Barstad, Havnen, Skardhamar og Sørli 2006; Sørli og Havnen 2006; Høydahl 2007, 2009; Danielsen og Gulbrandsen 2008).
- Diskriminerende betingelser og prosesser i boligmarkedet (Djuve og Hagen 1995, Søholt 1999, Søholt og Astrup 2009 a).
- Studier av hva innvandrerbefolkningen selv gjør for å håndtere egen boligsituasjon (Søholt 2007).
- Hvordan flerkulturelle bomiljø fungerer (Krogh 1994, 1999; Ruud 2001 b, 2003; Ganapathy og Søholt 2000; Søholt 1994, Søholt 2001).

Det har vært begrenset oppmerksomhet om hvordan boligsosiale virkemidler fungerer for å bedre boligsituasjonen for innvandrerbefolkningen (Barlindhaug og Dyb 2003; Brekke og Søholt 2005). I de siste årene har det vært noe oppmerksomhet knyttet til dem som faller utenfor det ordinære boligmarkedet (Brekke og Søholt 2005; Brattvåg 2007; Dyb og Johannessen 2009; Helse- og velferdsetaten 2009).

I dette notatet skal jeg diskutere hva vi vet om innvandrerbefolkningens situasjon i boligmarkedet i Norge i dag, på bakgrunn av foreliggende kunnskap. Først skal jeg ta for meg boligpolitikk og boligmarked i et migrasjonsperspektiv. Deretter belyses hva innvandrerbefolkningen har fått til i boligmarkedet med utgangspunkt i tre innfallsvinkler: Integreering, marginalisering og segregering. Så diskuteres hva slags dynamikker og mekanismer i boligmarkedet som påvirker integreering, marginalisering og segregering blant innvandrerbefolkningen. Til slutt flyttes blikket til etterkommerne. Viser de nye tendenser, eller skiller de seg lite fra innvandrerbefolkningen som helhet? I avslutningen oppsummeres hovedfunn samtidig som det trekkes frem områder hvor det trengs mer forskning.

2 Boligpolitikk og boligmarked i et migrasjonsperspektiv

I hele etterkrigstida har boligpolitikken lagt vekt på at folk skal bli ”herrer i eget hus”, enten i borettslag sammen med andre, eller i selveierbolig.² Etter liberaliseringen av boligpolitikken midt på 1980-tallet har det viktigste virkemidlet for å sikre dette målet vært et velfungerende *boligmarked*.³ I siste boligmelding ble det videre vektlagt at alle skal bo godt og trygt, fortsatt først og fremst i egen eid bolig skaffet via markedet.

De som flytter til Norge må skaffe seg et sted å bo innenfor den boligmassen som allerede finnes der i landet de slår seg ned. Betingelsene er tilbud og etterspørsel i markedet. De som ikke klarer å håndtere markedet, kan søke bistand gjennom kommunen. Utfordringen er om boligmassen og vilkårene for boligfordeling har holdt tritt med befolkningsendringene og tilpasset seg en mer variert ”glocal” befolkning.⁴ Jeg tenker da spesielt på om boligtilbudet og måten det er organisert på passer til økt volum i innvandringen, mer mobil befolkning og større variasjon i boligbehov, økonomisk evne og preferanser (sted, standard, størrelse, disposisjonsforhold, varighet).

I Norge får vi kunnskap om befolkningens boforhold gjennom Folke- og boligtellinger, levekårsundersøkelsene (utvalg) og de to levekårsundersøkelsene som spesielt har rettet seg mot innvandrerbefolkningen.⁵ Levekårsundersøkelsene ble gjennomført i 1996 og 2006 blant ti grupper av innvandrerbefolkningen. Nye arbeidsinnvandrere er ikke inkludert. Vi vet derfor lite om hvordan nye arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa innpasser seg i boligmarkedet. Tall fra Utlendingsdirektoratet viser at arbeidsinnvandringen fra for eksempel Polen, som er den største innvandrergruppen, både har sirkulær og permanent karakter. I 2009 hadde polakkene både høyest innvandring og høyest utvandring. De som dro hadde i gjennomsnitt hatt en botid i Norge på ett år og tre måneder (Statistisk sentralbyrå (2010 a). Denne type midlertidig opphold kan tyde på at polakkene fortsatt har et hjem i Polen og at de foretrekker å leie bolig i Norge. For de som blir er situasjonen annerledes. Mange søker om familiegjenforening. Av de bortimot 21 000 som fikk innvilget familiegjenforening i 2008, kom en av fem fra Polen. En finansrådgiver som bistår polakker inn i boligmarkedet hadde hjulpet 100 polske familier til å kjøpe bolig på Østlandet i 2009 (Aftenposten 7.4.2010).

Problemstillingene knyttet til minoritetsbefolkningen, boforhold og bosettingsmønster er mange. En utfordring er imidlertid at det er lite sannsynlig at innvandrerbefolkningens posisjon i boligmarkedet i 2010 vil fortsette i akkurat samme spor. Verken den multietniske

² Tidligere stortingsrepresentant og statsminister Trygve Bratteli var opptatt av at ingen skulle tjene penger på å eie andres hjem. Han uttalte i Stortinget: ”*For meg er dette et prinsipielt spørsmål og jeg vil gjøre det tindrende klart. I det moderne samfunn er det visse områder hvor det drives privat næringsdrift, og andre områder hvor det ikke lenger drives privat næringsdrift, eller hvor den er under avvikling, og jeg for mitt vedkommende godtar ikke som et område for privat næringsdrift det å eie andre menneskers hjem.*” Stortingsforhandlinger, bind 7a, 1951, s.455.

³ Hovedpolitikken i Norge er at folk flest skal bo godt og trygt, gjennom å eie sine egne boliger (St.meld. nr.23, 2003-2004).

⁴ Begrepet ”glocal” brukes her for å karakterisere personer med innvandrerbakgrunn som kan ha flere geografiske og sosiale tilhørigheter, på tvers av nasjonale grenser. Det innebærer for eksempel familie og/eller bolig i både Norge og for eksempel opphavslandet, noe som også kan medføre at man oppholder seg i lengre perioder utenfor Norge. Flere geografiske og sosiale tilhørigheter preger også nordmenn med bolig i utlandet (Helset 2000; Helset, Lauvli og Sandli 2004). Tilhørighetene på hvert sted er lokale, samtidig som man inngår i sosiale relasjoner som overskrider det lokale og det nasjonale.

⁵ Boforhold er et samlebegrep som knytter sammen forhold ved boligen og forhold ved husholdet. Det inkluderer bl.a. hvorvidt husholdet bor i eid eller leid bolig (disposisjonsforhold), trangboddhet/romslighet og boligøkonomi.

befolkningen, inkludert majoriteten, bosettingsmønsteret eller boligmarkedet med dets fordelingsmekanismer er statiske fenomen. Det innebærer at vi ikke kan forutsi hvordan møtet mellom minoritetsbefolkningen og boligmarkedet vil forløpe over tid.

Innvandrerbefolkningen vil tilpasse seg forholdene godt eller mindre godt, samtidig som boligmassen og betingelsene og mekanismene i boligmarkedet vil endre seg som et resultat av bl.a. innvandring. Pakistanerne som kom til Norge på 1970-tallet har for eksempel en helt annen boligsituasjon nå enn da de kom. Da de kom bodde mange sammen med andre i dårlige og trange boliger. I dag bor storfamilier sammen i romslige boliger fordi de ønsker det, selv om langt de fleste bor i enfamilie-hushold (Bø 1980, Søholt 2007).⁶ Vi kan lære av tidligere minoritetsgruppers erfaringer i boligmarkedet, men kan ikke ta for gitt at nye innvandrergupper vil håndtere boligmarkedet på samme måte som sine forgjengere. Hver gruppe har sine tilpasningsprosesser, basert på bl.a. muligheter i arbeidsmarkedet, medbrakte forutsetninger og muligheter i boligmarkedet. Dessuten blir personer med forskjellig opphavsland møtt forskjellig i Norge (Søholt 2007; Blom og Henriksen 2008; Søholt og Astrup 2009; Engebriksen 2004, Engebriksen og Fuglerud 2009).

Stort mangfold i innvandrerbefolkningens opphavsland

Bosettingsmønster og segregering mellom majoritets- og minoritetsbefolkning henger sammen med hvem som inngår i minoritetsbefolkningen og hvor mange de er. Migrasjonen er kontinuerlig og omskiftelig og det skjer store endringer over kort tidsrom. Mennesker med forskjellig bakgrunn, forskjellig motiv for å komme til Norge og forskjellig botid, tilhørighet og status i Norge møtes i boligmarkedet og i boligområdene og er med på å forme landet og byen. Dessuten, en stadig større andel av minoritetsbefolkningen er født og oppvokst i Norge, de flytter hjemmefra og etablerer egen husholdning. De er innfødte nordmenn, men har etnisk minoritetsbakgrunn. Deres "world view" og forventninger til livet tar utgangspunkt i en annen virkelighet enn foreldrenes.

Innvandrerbefolkningen i Norge kommer fra omtrent hele verden. I 2010 hadde befolkningen opphav i 216 land og selvstyrte regioner i tillegg til Norge (Statistisk sentralbyrå 2010 b). Arbeidsinnvandrene på 1960- og 1970 tallet hadde bakgrunn fra Sør-Europa, Nord-Afrika og Asia. Nye arbeidsinnvandrere kommer i sær fra nye EU-land i Øst-Europa. Den nye arbeidsinnvandrerbølgen skjøt fart fra 2004 (Dølvik og Friberg 2008). De har fulgt etter jobbene og bosatt seg i hele landet, til forskjell fra arbeidsinnvandrene på 1970-tallet som hovedsakelig fant jobb i hovedstadsområdet. Åpningen av fri arbeidsmobilitet i Europa la grunnlag for et nytt migrasjonsmønster mellom øst og vest i Europa. Flyktningene er en annen viktig gruppe. De begynte å komme på 1980-tallet og kommer fortsatt. I tillegg handler det om barn og ektefeller som har kommet på familiegjenforening, og familiene som innvandrere av alle slag bygger opp i Norge.

I 2009 bodde det personer med innvandrerbakgrunn i alle landets kommuner (Statistisk sentralbyrå 2010 b). Til sammen teller innvandrerbefolkningen 552 000 personer. Av disse er 93 000 født i Norge med innvandrerforeldre. Den største gruppen etterkommere har opphav i Asia (51 150 personer). Den største gruppen innvandrere har opphav i Europa (257 000 personer). I 2009 var innvandrere fra Polen den største enkeltgruppa, med til sammen 44 500 personer. Den nest største gruppa hadde opphav i Pakistan (30 000) og den tredje største gruppa var innvandrere fra Sverige (28 000). Alle tre grupper er arbeidsinnvandrere, som kom på forskjellig tidspunkt og møtte forskjellige vilkår i boligmarkedet. De tre største

⁶ Ved folke- og boligtellingsen i 2001 bodde 15 prosent av innbyggerne med pakistansk bakgrunn i flerfamiliehushold. Tabell 1: Folkemengde etter husholdningstype og innvandrerbefolkningens landbakgrunn. 3. november 2001. <http://www.ssb.no/fobinv/tab-2002-09-09-01.html>.

flyktninggruppene kommer fra Irak (24 500), Somalia (23 500) og fra Vietnam (18 000). Et annet trekk som skiller disse gruppene er botid. Hvordan man har klart seg i boligmarkedet henger blant annet sammen med innpass i arbeidsmarkedet og tid og mulighet til å bygge opp noe kapital. Fire av ti innvandrere har bodd i Norge i mindre enn fem år, mens to av ti har bodd 20 år eller lenger i Norge. Personer med bakgrunn fra i sær Pakistan, men også fra Vietnam, har ofte mer enn 25 års botid. Polakker er som gruppe blant dem med kortest botid. I tillegg til den registrerte innvandrerbefolkningen er det beregnet at inntil 18 000 personer lever i Norge uten lovlig opphold (Zhang 2008). De skal også spise, hvile, sove og ha et sosialt liv. Vi vet lite om hvor og hvordan de bor.

Enten minoritetsbefolkningen bor godt eller dårlig, midlertidig eller permanent, har de transnasjonale bånd til familie, slekt, opphavssted og andre tilhørighetsarenaer. I tillegg til å bo i Norge kan de opprettholde eller bygge hus i opphavslandet eller i tredje land (Joseph 2010; Blom og Henriksen 2008; Bonnin og Villanova 1999). Hvor de trives kan variere og få betydning for involvering i lokalsamfunnet.

3 Integrering i boligmarkedet

Innvandrergruppenes oppnådde boligsituasjon kan tolkes som en indikator for hvor godt de har lyktes med sine sosioøkonomiske tilpasninger i innvandrerlandet. Hvordan de lykkes vil avhenge av en kombinasjon av egenskaper ved boligmarkedet og måten boliger fordeles, egen økonomi, preferanser og bestrebelser. I land med en stor offentlig boligsektor vil betingelsene for å skaffe seg en tilfredsstillende boligsituasjon være annerledes enn i land som baserer sin boligfordelingspolitikk på tilbud og etterspørsel i markedet slik som i Norge. Det er sannsynlig at oppnådd boligsituasjon vil være mer avhengig av den enkeltes egen innsats i land hvor markedet er dominerende, enn i land hvor det er en stor offentlig boligsektor. Fremover vil det være viktig å følge med på hvordan markedsmekanismene fungerer for å sikre at minoritetsbefolkningen har tilgang til tilfredsstillende boforhold. Et sentralt spørsmål er om minoritetsbefolkningen har like muligheter til å oppnå tilfredsstillende boforhold som majoritetsbefolkningen, eller om det utvikles uønskete, varige forskjeller etter etnisitet?

Strukturelt integrert i boligmarkedet?

Tidligere forskning viser at vi ikke kan ta for gitt at minoritetsbefolkningen møter samme muligheter i boligmarkedet og utvikler lignende boligkarrierer som majoritetsbefolkningen (bl.a. Karn 1996; Magnusson og Özukren 2002; Bolt og van Kempen 2002). Vi kan heller ikke ta for gitt at vi finner de samme mønstrene for boligkarrierer på tvers av innvandrergrupper. Et spørsmål melder seg når man skal vurdere om innvandrerbefolkningen har oppnådd tilfredsstillende boligforhold i det landet de har slått seg til. Har de oppnådd å bli *integrert i strukturene* i boligmarkedet eller faller de utenfor? Å bli strukturelt integrert innebærer at minoritetsbefolkningen får like vilkår og muligheter i boligmarkedet som majoritetsbefolkningen ved at de får tilgang til rettigheter, medlemskap og posisjoner på sentrale områder i innvandringslandet (Heckmann og Schnapper 2005; Søholt 2007). Når det gjelder rettigheter på boligfeltet kan det omhandle rett til å kjøpe og leie bolig, rett til boliglån, rett til å kunne søke og bli tildelt kommunal bolig, rett til å melde seg inn i boligbyggelag og få medlemskap, rett til boligsosiale virkemidler slik som bostøtte og Husbanklån, alt på samme vilkår som majoriteten. Posisjon kan handle om faktisk mulighet til å skaffe bolig på lignende måte som majoritetsbefolkningen og mulighet til å oppnå lignende resultat. I Norge betyr det at minoritetsbefolkningen opplever reell mulighet til å bli boligeiere, fordi Norge er et eierland (St.meld. nr. 23 203-2004). Posisjon kan også dreie seg

om at selveiere og borettslagseiere med innvandrerbakgrunn har mulighet til å bli valgt inn i styret for boligselskapet på samme vilkår som andre. Hvorvidt minoritetsbefolkningen blir strukturelt integrert i boligmarkedet handler ikke bare om formelle muligheter, men også om uformelle og praktiske muligheter.

Boligpolitikken har som nevnt fokusert på å eie som det foretrukne. Således er det lagt til rette for at det å eie egen bolig vil gi størst muligheter for den enkelte til å få kontroll over egen boligsituasjon. Eierskap gir mulighet til selv å bestemme om og når man vil flytte, såfremt man klarer å dekke boutgiftene. Ved salg får man kapital til å investere i ny bolig. Dessuten, dersom det er prisstigning, kan man som boligeier bygge opp formue som eventuelt kan gå i arv til neste generasjon. Gitt boligprisene er arv et mulighetsskille mellom unge som skal etablere seg i boligmarkedet. De som har arv, eller har utsikter til arv har et fortrinn fremfor andre. Utsikter til boligarv vil styrke etterkommerne når de skal inn på boligmarkedet og kan bidra til å likestille dem med unge med etnisk norsk bakgrunn som mottar arv.

Insitamentene i boligpolitikken legger opp til at leie av bolig som hovedregel skal være et midlertidig fenomen (St.meld. nr. 23. (2003–2004)). Sett fra myndighetenes side er leie aktuelt før unge etablerer seg, ved samlivsbrudd og andre familieendringer, for fattige og for andre som kan ha vanskeligheter med å eie egen bolig. Leietakere får ikke del i verdistigningen på boligen og bortfall av all husleieregulering har ført til så høye husleier, i sær i pressområder, at det er vanskelig å spare i tillegg. Flyktninger som får opphold i Norge og *blir* bosatt i en kommune, blir bosatt i leiebolig, som oftest disponert av en kommune (Hanche-Dalseth, Bergem og Aarflot 2009).⁷ Intensjonen er at leieforholdet skal være midlertidig inntil flyktningen har kommet i inntektsgivende arbeid og etter hvert kan klare seg selv i boligmarkedet. For å bistå økonomisk svakstilte inn i eiermarkedet har Husbanken utviklet virkemidler som startlån, boligtilskudd og bostøtte.

Norge på Eurotoppen i eierskap blant innvandrere

Tre av fire personer av alle i Norge bor i eid bolig (Folke- og bolig tellingen 2001). Innvandrerbefolkningen har tatt etter dette mønsteret, nesten to av tre med innvandrerbakgrunn bor også i eid bolig (Blom og Henriksen 2008).⁸ Hushold med pakistansk, tamilsk og vietnamesisk bakgrunn eier bolig på samme nivå som etnisk norske. Dette må betegnes som en suksesshistorie. Den høye eierandelen kan sees som et uttrykk for at innvandrerbefolkningen anstrenger seg for å skaffe og ta hånd om egen boligsituasjon og bli del av det alminnelige boligmarkedet, til tross for lavere inntektsnivå enn majoritetsbefolkningen (Statistisk sentralbyrå 2008, 2010 c).

Eierandelen i innvandrerbefolkningen økte i perioden 1997 – 2007 fra 54 til 63 prosent (Blom og Henriksen 2008). I denne perioden steg også eierandelen blant de gruppene som hadde lavest eierandel, men til et lavere nivå. Blant somaliere steg andelen fra 8 til 16 prosent, mens 28 prosent av personer med irakisk bakgrunn bodde i eid bolig i 2005/2006.⁹ Fra Irak og Somalia kommer det fortsatt flyktninger og størstedelen har kort botid. Viktige forklaringer på eierandel er i første rekke sosioøkonomiske ressurser, men selvsagt også preferanser, ønsket

⁷ Jeg bruker flyktningbegrepet her om alle som har fått innvilget opphold som gir rett til bosetting i en kommune.

⁸ Levekårsundersøkelsene blant innvandrere i Norge fra 1996 og 2005/2006 har trukket ut 10 grupper etter de mest sentrale fødelandene blant arbeidsinnvandrere og flyktninger. Folke- og bolig tellingen fra 2001 inkluderer hele befolkningen og alle landbakgrunner som var registrert i landet på tellingstidspunktet.

⁹ Personer med bakgrunn fra Irak var ikke med i Levekårsundersøkelsen i 1996. Det var før det kom store grupper av flyktninger fra Irak.

om å eie. I tillegg kommer de mulighetene som ligger i støtte fra de ressursene som det etniske miljøet en hører til har bygget opp i Norge (Søholt 2007).

Fra borettslag til selveier – fra blokk til hus – til litt mindre trangbodd

I tiårs perioden 1996 – 2006 har det skjedd tre viktige endringer i minoritetsbefolkningens boforhold. I tabellen nedenfor sammenlignes endringer for hele befolkningen og for innvandrerbefolkningen for perioden 1995/1996 til 2004/2005/2006. De tre forholdene som trekkes frem er disposisjonsforhold (eie – leie), hustype og trangboddhet.

For det første, som nevnt over så har eierandelen økt fra 54 til 63 prosent. Blant de som eier egen bolig har det vært en dreining fra å eie borettslagsbolig til å eie selveierbolig. For det andre har det skjedd en dobling i andelen som bor i frittliggende hus og en reduksjon i andelen som bor i store hus med mange boliger, typisk blokk eller bygård. Og for det tredje har det skjedd en svak nedgang i hvor mange som bor trangt.¹⁰ Det er likevel bekymringsverdig at det er tre ganger så mange som bor trangt i innvandrerbefolkningen som i hele befolkningen. Det kan være en indikasjon på at selv om innvandrerbefolkningen blir boligeiere og etter hvert småhusbeboere, så har de ikke råd til romslige boliger. I en tidligere undersøkelse kom det for eksempel frem at blant en tredel av litt over 100 hushold med somalisk bakgrunn, bodde det mer enn to personer pr. rom (Søholt 2007). Nedgangen i trangboddhet har vært størst blant hushold med bakgrunn fra Vietnam, Tyrkia og Pakistan, alle grupper med lang botid (Blom og Henriksen 2008).

Tabell 1: *Endringer i innvandrerbefolkningen boforhold i perioden 1996-2005/2006. Disposisjonsform, hustype, trangboddhet. Prosent.*

Eie- /Disposisjonsform til bolig	Innvandrerbefolkningen		Hele befolkningen	
	Levekår 1996	Levekår 2005/2006	Levekår 1995	Levekår 2004
Selveier	22	45	53	56
Borettslag, boligaksjeselskap	32	18	19	20
Leie eller annet	46	37	29	23
Total	100	100	100	100
Hustype				
Frittliggende hus	13	25	42	46
Rekkehus. To,tre og firemannsbolig	24	27	27	21
Store hus med mange boliger	61	45	30	32
Annet	3		1	2
Total	100	100	100	100
Trangbodd				
Ja	53	45	13	12

Kilde: Blom og Henriksen 2008. Levekårsundersøkelsene i innvandrerbefolkningen baserer seg på 10 utvalgte grupper. Levekårsundersøkelsene rettet mot hele befolkningen er tverrsnittsundersøkelser fra 1995 og 2004.

¹⁰ Definisjonen av å bo trangt er at husholdet har flere personer enn boligen har rom. For eksempel vil en da bo trangt om 5 personer bor i en 4-roms bolig. I Norge er gjennomsnittet for trangboddhet 12 prosent etter disse kriteriene.

Endringen i eierform fra borettslag til selveier som kommer frem i tabellen er et interessant fenomen. Økonomisk er det å eie selveierbolig og borettslagsbolig tilnærmet likestilt i Norge. Noe av endringen kan skyldes høyere andel småhuseiere. Noe kan også skyldes bosted. Hushold med vietnamesisk bakgrunn har høyest andel selveie (63 prosent), og bor mest spredd (Søholt og Astrup 2009). En annen forklaring på preferanser for selveie kan være knyttet til disposisjonsretten. Selveierboliger kan leies ut lettere enn borettslagsboliger. Det betyr at det er enklere å reise bort for kortere eller lengre perioder. Muligheten for utleie gjør det mulig å opprettholde ”drømmen om retur”. Praktiske problemer med eventuell boligutleie kommer ikke i veien. Et annet forhold som har kommet frem er at mange føler seg friere i selveierbolig, enten det er i blokk eller eget hus. Der oppleves det som å være mindre rom for uberettigete klager fra naboer og for eksempel fra styret i eiendommen (Søholt 2007). Dessuten, i en tidligere undersøkelse kom det frem at borettslagsformen var vanskelig å forstå, og regelverket for forholdet mellom beboerne og styret mer komplisert enn i selveierboliger (Søholt 1994).

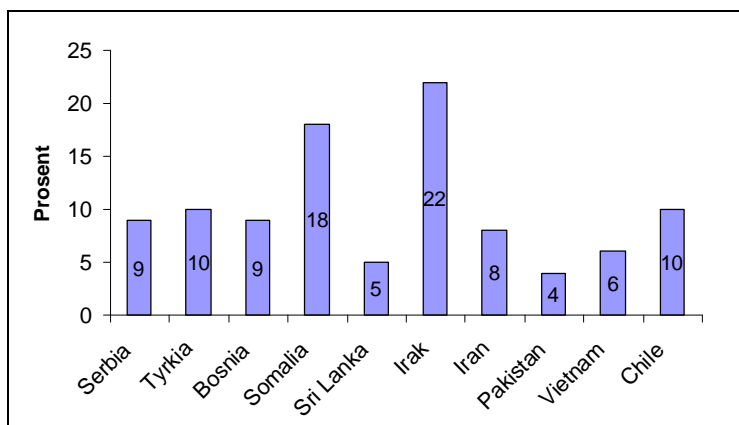
Det mest sentrale som kommer frem i tabellen over er at *boligsituasjonen til innvandrerbefolkningen blir bedre over tid og blir likere boforholdene til majoritetsbefolkningen*. Her er erfaringene fra Norge i tråd med forskning fra andre land. Dette gjelder på tvers av landegrenser og innen samfunn med ulike måter å organisere boligfordeling og boligmarked på (Salvesen 1979; Blom 1995; Lakey 1997; Friedrichs 1998; Peach 1998).

Leieandel følger etnisk bakgrunn

Levekårsundersøkelsene blant innvandrere viser at selv om eierandelen generelt har vært økende og er betydelig, så er leiebolig det alminnelige for noen grupper (Gulløy, Blom og Ritland 1997; Blom og Henriksen 2008). I noen grupper virker ikke botid like utjevne i forhold til boligeierskap som for andre grupper. 84 prosent av husholdene med somalisk bakgrunn og 72 prosent blant irakere bor i leiebolig. De har like høy leieandel som hushold med pakistansk, tamilsk og vietnamesisk har eierandel. Det er rundt 20 000 personer i hver av gruppene, noe som betyr at betingelsene knyttet til det å leie bolig angår mange. Tidligere flyktninger fra Chile er et annet eksempel. De kom på 1980-tallet og en skulle dermed tro at gruppen hadde høy eierandel. Det har de ikke. Personer med chilensk bakgrunn bor noe oftere til leie enn gjennomsnittet for innvandrerbefolkningen, 39 mot 37 prosent.

Figuren under viser fordeling av leie etter landbakgrunn, blant alle med innvandrerbakgrunn som leier bolig. Personer med pakistansk bakgrunn utgjør den største innvandrergruppen blant de ti som inngår i levekårsundersøkelsen (28 000 i 2007), men utgjør likevel bare 4 prosent av leietakerne med innvandrerbakgrunn. Irakerne utgjør den største gruppen av leietakere med innvandrerbakgrunn, og er den nest største innvandrergruppen i undersøkelsen, 21 000 i 2007. Chilenerne utgjorde den minste gruppen, bare drøye 7000 personer i 2007. Likevel utgjør chilenerne 10 prosent av leietakerne med innvandrerbakgrunn.

Figur 1: *Alle leietakere i levekårsundersøkelsen blant innvandrere (100 prosent). Prosentvis fordeling av leie etter landbakgrunn.*

Kilde: Søholt og Astrup 2009 a.

Men de leier ikke det samme

Levekårsundersøkelsene viser at innvandrerbefolkningen er overrepresentert i kommunale boliger. Det er likevel store forskjeller gruppene i mellom. Mens 44 prosent av leietakerne med bakgrunn fra Somalia og Serbia og Montenegro bor i kommunal bolig, bor bare 15 prosent av leietakerne med bakgrunn fra Sri Lanka i kommunal bolig. Også blant chilenske leietakere er den kommunale leieandelen relativt lav, 19 prosent. Å leie av kommunen betyr at man er vanskeligstilt og ikke klarer å skaffe eller beholde bolig i det private markedet, av økonomiske eller av andre grunner. Man trenger rett og slett hjelp for å bo. Nybosatte flyktninger er en av mange grupper som trenger hjelp til å skaffe bolig.

I undersøkelsen av forskjellsbehandling i leiemarkedet kom det frem at leietakere med somalisk og irakisk bakgrunn møtte et helt annet leiemarked enn leietakere med bakgrunn fra Chile og Bosnia (Søholt og Astrup 2009). Leietakere i de to sistnevnte gruppene fikk tilgang til relativt ordnete leieforhold og alminnelige boliger i alminnelige strøk. Leietakere blant somaliere og irakere møtte langt oftere stengte dører og måtte ta til takke med det de fikk. De fikk oftere leie dårlige boliger i lite attraktive adresser. De opplevde vilkårlige oppsigelser og økninger i husleia. Dette fenomenet er ikke nytt. Det samme er rapportert fra tidligere undersøkelser om innvandrers boforhold, men da gjaldt det andre grupper – indere, pakistanere, tyrkere og marokkanere (Kramer 1979, Bø 1980). I undersøkelsen fra 2009 mente leietakerne at de ble utsatt for dårligere betingelser *fordi* utleierne visste at de hadde få andre alternativer.

4 Marginalisering – dit boligpolitikken ikke når

Med marginalisering av minoritetsbefolkningen i boligmarkedet mener jeg både de som befinner seg ytterkantene av boligmarkedet og de prosessene som bidrar til at folk havner i ytterkantene av boligmarkedet. Marginalisering i boligmarkedet innebærer at man har begrenset eller ingen innflytelse over vesentlige sider ved ens boligsituasjon. I norsk sammenheng kan det dreie seg om dem som ikke inngår i prosesser hvor de enten er på vei til å kunne bli boligeiere, håndterer leiemarkedet på en for dem tilfredsstillende måte, eller ikke inngår i andre kategorier som utløser bolig hjelp som fører til tilfredsstillende boligsituasjon. Det er relativt begrenset omfang av forskning på prosesser som bidrar til marginalisering av deler av minoritetsbefolkningen i boligmarkedet.

Forblir i leiemarkedet

Å bli værende i leiemarkedet over lang tid kan bidra til marginalisering. En grunn til dette er at synlige minoriteter ofte opplever å bli utsatt for diskriminering, noe som har vist seg å bli etterfulgt av dårlige boforhold og dårlige leievilkår (Søholt 2007, Søholt og Astrup 2009 a). Dessuten er det dyrt å leie bolig. De største gruppene i leiemarkedet er fra Somalia og Irak (Blom og Henriksen 2008). Litt mer enn fire av fem somaliere bor i leiebolig og nesten tre av fire irakere. Av disse bor nesten en av to leietakere med bakgrunn fra Somalia i kommunal bolig, mens bare en av fire leietakere fra Irak leier av kommunen. En av tre leietakere med pakistansk bakgrunn leier også av kommunen. Det tyder på store levekårsforskjeller innad i den pakistanske gruppen. De fleste klarer seg, men en relativt høy andel bor i kommunal bolig, noe som er en indikator på å være vanskeligstilt i boligmarkedet (Blom og Henriksen 2008). Situasjonen er likevel kanskje mest kritisk for den somaliske gruppen, fordi det er mye som tyder på at mange i gruppen *foretrekker* leiebolig fremfor eierbolig på grunn av vilkårene for kjøp. Det hevdes at det er uaktuelt å kjøpe bolig fordi det innebærer boliglån og betaling av renter, som forfektes å være uforenlig med islam. Dette er kritisk fordi vilkårene i leiemarkedet er slik at man skal tjene godt for å kunne bo godt. Konsekvensen er mye flytting, at man bor hos hverandre og får problemer med å skaffe nye leieboliger når kontrakten går ut, eller man blir sagt opp (Søholt 2007; DN Magasinet 2010).

Vi er nomader. Vi er vant til å flytte. Men når vi er nomader har vi vårt eget telt og vi flytter når vi vil. Her blir vi tvunget til å være nomader fordi vi ikke får noe stabilt sted å bo. Det er vanskelig i et moderne land og med et moderne liv å flytte hele tiden, det gjør både utdanning og arbeid vanskeligere. Dessuten blir man også en nomade i relasjoner. Vanskelig å bygge opp relasjoner når man bare er kort tid på et sted (Ungt ektepar, somalisk bakgrunn).

*Vi bor til låns på ubestemt tid.....
(Søholt 2007).*

Når det gjelder leieboliger i det private markedet er det mye som tyder på at utleierye vet at fattige med innvandrerbakgrunn, og grupper som somaliere, ikke har alternativ. Det betyr at de kan tilbys boliger av understandard, til en forholdsvis høy pris. Gitt at det er markedet som bestemmer husleienivå, kan utleiersiden hevde at leien er på rett nivå, fordi det er betalingsvillighet. I tillegg til at utsatte grupper i leiemarkedet får leie dårlige boliger, ofte i dårlige miljøer, kan de bli utsatt for vilkårlige oppsigelser og vilkårlige økninger i husleia (Søholt og Astrup 2009 a).

Utkastelser

Å bli kastet ut av hjemmet sitt er dramatisk om man ikke har noe annet å flytte til. I en nylig undersøkelse av utkastelser fra leieboliger og tvangssalg av eierleiligheter viste et eksempel fra Sagene bydel i Oslo at av de 28 som ble kastet ut av sin kommunale bolig i 2008, hadde halvparten utenlandske navn. De viktigste årsakene til utkastelsene var økonomisk rot og kombinasjon av rus og psykiatri. Bare to var reist til utlandet. Hva som skjer med dem som kastes ut av kommunale og andre boliger, er det liten kunnskap om. I en kartlegging av bostedsløse kommer det imidlertid frem at 23 prosent var bostedsløse fordi de var kastet ut i løpet av de siste seks månedene (Dyb og Johannessen 2009). Undersøkelsen av tvangssalg gir ingen informasjon om andel med minoritetsbakgrunn. En kunne tenke seg at siden minoritetsbefolkningen kjøper bolig med lave inntekter og er mer utsatt for arbeidsledighet, så er de også mer utsatt for ikke å klare boutgiftene. Hovedgruppene blant de som måtte tvangsselge var en-inntektshushold, hushold med inntektsreduksjon og hushold med høy gjeld. I den tidligere undersøkelsen av boligstrategier blant tre innvandrergrupper, var det eksempler på tamiler og pakistanere som hadde måttet tvangsselge boligene sine (Søholt

2007). De hadde tidligere hatt etableringslån fra Husbanken. Deres egen forklaring på tvangssalgene var mangelfull informasjon om konsekvensene av å låne til bolig, samt at de ikke hadde hatt andre alternativ for å få et sted å bo. Uventet arbeidsledighet og redusert markedsverdi på boligene bidro til at de ikke klarte boutgiftene. I følge Astrup syntes ikke geografi og boligprisnivå å ha betydning for eventuelle tvangssalg (Holm og Astrup 2009).

Bostedsløse

Kartleggingene av bostedsløse i perioden 1996 – 2008 har vist at andelen av de bostedsløse som hadde innvandrerbakgrunn fra Asia inkludert Tyrkia, Afrika og Latin-Amerika har holdt seg stabil på rundt 13 prosent (Dyb og Johannessen 2009). Relativt sett har andelen sunket, fordi innvandrerbefolkningen har økt og antall bostedsløse har holdt seg på samme nivå, rundt 6000 personer, både i 1996 og i 2008. I undersøkelsen av boligstrategier blant somaliere i Oslo var litt mer enn et av fem hushold, 20 prosent, uten fast bosted i 1999. Dette inkluderte barnefamilier (Søholt 2007).

Jeg er fattig og må prioritere. Det viktigste er å ha et sted å bo. Deretter klær. Det er ikke bra å bo på gata eller hos venner. Man trenger et fast sted å bo. Det viktigste ved en bolig er å vite at jeg kan bo der så lenge jeg vil og at jeg vet om betingelsene for å bo der. Det er viktigere enn høy standard. Denne boligen deler jeg med en familie som jeg egentlig ikke kjenner og det er usikkert hvor lenge vi kan bo her. Derfor vil jeg gjerne flytte. Jeg ønsker en bolig for meg selv og for mannen min som jeg har søkt familiejenforening for. Et sted vi kan bo trygt (Ung kvinne, somalisk bakgrunn, i Søholt 2007).

Personer med endelig avslag på asylsøknader, bortfall av botilbud i ordinære mottak og som fortsatt oppholder seg i Norge, får svært begrenset hjelp om de ikke vil bo i ventemottak (Senter mot etnisk diskriminering 2005; Brekke og Søholt 2005). Det samme gjelder andre innvandrere som er i Norge uten papirer. Situasjonen bidrar til at de antakelig vil unngå offentlig hjelp, av frykt for å bli sendt ut av landet. En del bor midlertidig hos andre med samme bakgrunn, noe som bidrar til å påvirke trangboddheten til vertskapet (Brekke og Søholt 2005, Burgers 1998). En ny marginalisert gruppe i innvandrerbefolkningen er romfolket fra Romania som kommer for å tigge. De bor ute eller leier seg soveplass for en natt av gangen, ofte mange sammen i samme rom, i boliger av lav standard (Brattvåg 2007).

5 Etnisk boligsegregering

Segregasjon betyr adskillelse. I forskningen brukes begrepet særlig til å beskrive og analysere hvordan forskjellige kategorier av befolkningen fordeler seg likt og ulikt innen et geografisk område som for eksempel et land eller en by. Tre kategoriseringer har preget forskningen: demografi, sosioøkonomiske ressurser og etnisitet. Med demografisk segregasjon menes forskjeller i romlig fordeling av befolkningen etter alder, kjønn og husholdstyper. Med sosioøkonomisk segregasjon mener man at klasse- og ressursforskjeller legger føringer på hvor folk bor i det geografiske rommet, for eksempel i en by. Med etnisk segregasjon mener man at personer som deler visse etniske, religiøse eller fysiske kjennetegn samles i de samme områdene og dermed adskilles fra personer med andre etniske kjennetegn (Andersson, Bråmås og Hogdal 2007). Ofte er det sammenfall mellom etnisk og sosioøkonomisk boligsegregasjon (Sørli og Havnen 2006). Geografisk segregasjon av befolkningsgrupper, for eksempel etter etnisitet, kan gi seg utslag i sosial avstand.

Tre perspektiver på etnisk segregasjon

Forskning om segregasjon startet i USA. De mest kjente bidragene kommer fra den såkalte Chicagoskolen.¹¹ Den sentrale teorien hevdet at det var en direkte sammenheng mellom romlig bosettingsmønster av personer og grupper med samme og forskjellig opphavsland og den sosiale assimileringprosessen. Det ble hevdet at man samhandlet med dem som bodde fysisk nær (Park 1926 i Peach 2005). Individenes ”kulturelle adferd” ble påvirket av om de samhandlet med personer med samme bakgrunn som en selv, eller med personer med annen minoritets- eller majoritetsbakgrunn.

I følge Chicagoskolen ville assimilering av innvandrere skje over tid, gjennom endring i bosettingsmønster.¹² Det ble hevdet at assimilering av innvandrere skjer i tre faser. I første fase klumper innvandrere med samme bakgrunn seg sammen i sentrumsområder av byene. Dette ble kalt for ghetto. Neste generasjon flytter til etniske enklaver, hvor det bor en blanding av folk med forskjellige bakgrunner, også majoritetsbefolkning. I tredje fase flytter etterkommere av innvandrere til boligområder i utkanten av de store byene, til de samme boligområdene som majoriteten bor i. Peach har argumentert mot holdbarheten i denne teorien (Peach 2005). For det første mener han at assimilering bare er *en* modell for innvandreres tilpasning til et for dem nytt samfunn. Pluralisme, eller multikulturalisme, er en annen modell, som han mener er langt mer aktuell i Europa. Dette begrunner han med at empiriske studier viser at etniske grupper har forskjellige forløp over tid. Det er ikke slik at bare tiden går så blir alle assimilert på samme måte. Afroamerikanere har f.eks. et annet bosettingsmønster enn europeiske grupper i USA, som igjen er forskjellige fra jøder. Både afroamerikanere og jøder har klumpet seg over tid og har relokalisert ”ghettoen” ved flytting. Men, de befinner seg i hver sin ende av den økonomiske skalaen. Til forskjell fra afroamerikanere har innvandrere fra Karibien til Storbritannia fått et mer spredt bosettingsmønster over tid. De har også i større grad giftet seg med personer med annen bakgrunn enn dem selv. I Storbritannia har derimot asiatiske grupper (Pakistan, India og Bangladesh) opprettholdt et segregert bosettingsmønster, uavhengig av opparbeidete økonomiske ressurser. Forskningen til Peach understreker at man ikke kan studere innvandrerbefolkningen som en gruppe. Innad i innvandrerbefolkningen kan det være store forskjeller i segregasjonsmønster og hva de får til i boligmarkedet.

Pluralisme- og multikulturalismemodellen retter oppmerksomhet mot at økonomisk integrering på den ene siden, og ivaretagelse av og utvikling av egen identitet og gruppe tilhørighet på den andre siden, er parallelle prosesser. Det innebærer at innvandrere og deres etterkommere ikke behøver å bli lik dominerende befolkningsgrupper i ett og alt over tid. I følge Peach er det innenfor denne modellen heller ikke slik at forskjellige etniske gruppers kulturelle og sosiale tilhørigheter, skikker, praksiser, preferanser og ambisjoner nødvendigvis smelter sammen og danner nye uttrykksformer, også kalt for hybridisering. Et annet forløp er at personer med forskjellig opphav ivaretar og videreutvikler egen identitet gjennom felles, sosiale og kulturelle normer og praksiser innenfor eget etniske miljø. Disse scenarioene *kan* henge sammen med bosettingsmønster, men behøver ikke.

¹¹ Chicagoskolen betegner den sosiologiske forskningen som foregikk ved University of Chicago i mellomkrigstida. ”Skolen” er bl.a. kjent for forskning om livsformer, levekår og urbanisering, preget av samspillet mellom etniske grupper, kulturelle og sosiale lag. Sentrale navn i miljøet var bl.a. William Thomas, Florian Znaniecki, Robert Park, Ernest W. Burgess og Louis Wirth. www.denstoredanske.dk.

¹² Lieberman har senere definert assimilering slik: En assimilert befolkning er definert som en gruppe av personer med felles opprinnelse når kunnskap om denne opprinnelsen ikke gir bedre prediksjon for å forutsi gruppens relevante sosiale karakteristika, enn kunnskap om hele befolkningens atferd innenfor et geografisk område (Lieberman 1963:10).

I assimilasjonsmodellen antas det at personer med samme opphavsland over tid bor mer spredt, og har kontakt med folk med forskjellige bakgrunner inkludert majoriteten, der de bor. Pluralismemodellen vil derimot i følge Peach, hvis den slår til, føre til at personer med samme opphavsland fortsetter å bo i nærheten av hverandre, selv om de blir økonomisk integrert. Basert på erfaringer fra Canada, kan etnisk boligsegregasjon medføre sosial fragmentering og begrenset samhandling på tvers av bakgrunner (Ray og Bergeron 2007). Det blir en etnisk mosaikk hvor forskjellige grupper dominerer hver sine områder. Slike områder kan utvikle sin egen egenart og bli attraktive byområder, slik som for eksempel "Chinatowns" i mange byer. Eller, de kan fremstå som noe fremmed og annerledes som majoritetsbefolkningen er skeptisk til. På den måten kan de skjerpe spenninger knyttet til klasse, etnisitet og rase (Clark 1997; Moeny 1999; Tribalat 1995, alle i Hollifield 2008).

Den tredje varianten, hybridisering, peker på at forskjellige sosiale og kulturelle praksiser og normer på forskjellige måter danner nye uttrykksformer. Hybridisering kan tolkes som et uttrykk for flerkulturelle boligområder som er preget av åpenhet for varierte og ikke fastlagte praksiser og uttrykksformer. Hybridisering kan skyldes at ingen etniske grupper er i posisjon til å definere kulturell adferd for andre. Det forutsetter interkulturell dialog og er et uttrykk for sosial blanding og samhandling blant dem som bor i samme område (Sandercock 2004). Uten slik samhandling vil folk snarere leve parallelle liv, uten utveksling av praksiser og uttrykksformer.

Segregasjon kan være frivillig og selvvalgt, eller påtvunget. Den er påtvunget om det er få andre muligheter i boligmarkedet enn å bo i samme område som andre med samme opphavsland som en selv, eller i områder preget av innvandrerbefolkning. Segregasjonen er også påtvunget om det er slik at de sosiale forventningene fra foreldre, slekt eller etnisk miljø er så sterke at man sosialt opplever at man *må* bosette seg i områder hvor det allerede, relativt sett, bor mange av samme bakgrunn. Segregasjonen er frivillig om man opplever området som et bra sted å bo, ut fra bolig- og miljøkvaliteter, eller pga. sosiale kvaliteter. Sosiale kvaliteter kan f.eks. være at man føler seg "hjemme" i området, at man føler seg akseptert og verdsatt, eller har slekt og venner i nærheten som man liker å ha kontakt med (Søholt 1994).

Etnisk boligsegregasjon i Norge

Dersom innvandrerbefolkningen, uansett bakgrunn, bodde jevnt spredd over hele Norge skulle omtrent 11 prosent av innbyggerne i hver kommune og bydel ha slik bakgrunn i 2010. Slik er det ikke. Innvandrerbefolkningen er overrepresentert i Oslo og i en del kommuner på Østlandet. Av store byer er det bare Oslo, Drammen, Stavanger og Moss som inngår blant de 15 kommunene med høyest andel innvandrerbefolkning, uansett bakgrunn (Statistisk sentralbyrå 2010 d).¹³ 11 av de 15 kommunene med høyest andel innvandrerbefolkning ligger på Østlandet. To av kommunene ligger i Nord-Norge. Det er arbeidsinnvandring som bidrar til høy innvandrerandel i utkantkommunene. I 2010 har alle de 15 kommunene med høyest innvandrerandel, høyere andel enn landsgjennomsnittet som var 11,4 prosent. Selv om innvandrerbefolkningen er skjevfordelt i landets kommuner har det skjedd en endring i retning av at det nå bor personer med innvandrerbakgrunn i alle landets kommuner. Som nevnt foran hadde 414 av landets kommuner innvandringsoverskudd i 2010. Det var bare fem av landets kommuner som ikke hadde innvandring i 2009 (Statistisk sentralbyrå 2010 a). Dette tyder på en sakte spredning av innvandrerbefolkningen til alle landets kommuner

¹³ I 2010 hadde følgende 15 kommuner høyest innvandrerandel: Oslo, Drammen, Lørenskog, Skedsmo, Stavanger, Askim, Ås, Træna, Rælingen, Moss, Bærum, Hemsedal, Båtsfjord, Asker, Ullensaker. Kilde: Statistisk sentralbyrå.

samtidig som andelen i Oslo og på Østlandet forblir høy. Dette er mulig pga. høy innvandring totalt sett.

Oslo er i en særstilling når det gjelder etnisk segregasjon. I 2010 hadde 27 prosent av innbyggerne i byen innvandrerbakgrunn, uansett bakgrunn. Innbyggere med bakgrunn fra Asia, Afrika, Latin-Amerika og Europa utenom EU/EØS landene utgjorde 20 prosent av Oslos befolkning.

Oslo – høy segregasjon og relokalisering av innvandrerbefolkningen over tid

Siden den nye innvandringen startet på 1970-tallet har det skjedd en endring i det etniske segregasjonsmønsteret i Oslo. På 1970- og 80-tallet bodde innvandrerbefolkningen til leie i dårlige boliger i Oslo indre øst (Bø 1980). For årene 1998 til 2000 viser Blom at utflytting av personer med innvandrerbakgrunn (ikke-vestlig) fra indre øst til drabantbyene i ytre øst og nord, førte til at innvandrerbefolkningen med slik bakgrunn i indre øst nesten ikke økte i denne perioden (Blom 2006 b). Dette var en ny tendens. Økningen har i stedet skutt fart i drabantbyene i Groruddalen og i Søndre Nordstrand. Samtidig har det vært en nedgang i antall etnisk norske i de samme drabantbyene.

Innvandrerbefolkningens utflytting fra Oslo indre øst til drabantbyene viser en relokalisering av innvandrerbefolkningens bosettingsmønster under ett. I stedet for at innvandrerhushold med muligheter til å flytte og kjøpe bolig har spredd seg til forskjellige boligområder i Oslos bydeler, har de flyttet i samlet flokk. Flyttingen har dermed ikke redusert segregeringen, men ført til bedre boforhold: Nyere og større boliger, bedre standard, større uteområder og hovedsakelig eierboliger. For de som har flyttet hit fra indre øst har flyttingen ofte representert et steg i boligkarrieren.

En tidligere undersøkelse av levekår og flytting i Groruddalen har vist at når innvandrerbefolkningen fra Asia, Afrika, Latin-Amerika og Europa utenom EØS/EU først flytter til dette området, så flytter de sjelden videre (Sørli og Havnen 2006). En grunn kan være at Groruddalen har et variert boligtilbud slik at man kan gjøre boligkarriere – fra blokk til villa og fra borettslag til selveier i samme område. En annen grunn kan være at folk trives.

I 2010 varierte innvandrerbefolkningen i Oslos bydeler fra over 40 prosent i bydel Søndre Nordstrand til litt over 10 prosent i nabobydelen, Nordstrand bydel. Alle bydelene som hadde en innvandrerandel som var høyere enn gjennomsnittet i Oslo lå enten i indre øst, eller i Groruddalen og Søndre Nordstrand. Alle bydelene i Oslo har høyere andel innbyggere med innvandrerbakgrunn enn gjennomsnittet for Norge.

Undersøkelsen av demografi og levekår i bydelene i Groruddalen (Stovner, Alna, Grorud og Bjerke) og Søndre Nordstrand viser også et annet interessant fenomen. Også innad i bydelene er den etniske boligsegregeringen sterk. Mens innvandrerandelen på bydelsnivå i Groruddalen varierer mellom litt under 35 prosent til litt under 45 prosent, er det mindre områder hvor inntil 60 prosent av befolkningen har innvandrerbakgrunn. Ingen landgruppe utgjør mer enn 20 prosent av alle beboerne i disse områdene (Aalandslid 2009).

Marginalisering og segregering

I Oslo, som vi har best kunnskap om, er det mer adresser enn områder hvor de mest vanskeligstilte i leiemarkedet samles. Dette gjelder både for private og kommunale eiendommer. Likevel, på grunn av opphopning av kommunale eiendommer i to bydeler i indre øst, er det her også opphopning av vanskeligstilte med minoritetsbakgrunn. Som nevnt

er for eksempel hushold med somalisk bakgrunn overrepresentert i disse to bydelene. I tillegg til varierende kvalitet på boligene (private og kommunale), er et kjennetegn ved disse adressene utrygt bomiljø. Dette skyldes bl.a. at ulike grupper av vanskeligstilte er samlet på samme sted, ofte uten tilstrekkelig oppfølging.

6 Multietniske bomiljøer – ”på norsk”

Segregasjonens konsekvens i Norge er at Oslo, til dels Drammen og noen andre kommuner rundt Oslo, har en helt annen befolkningssammensetning enn resten av landet. Forskjellene er som nevnt også store innenfor Oslo. Byen er delt i bydeler og boligområder med forskjellig befolkning. Bydelene i Oslo vest er dominert av hvit middelklasse, mens indre øst og drabantbyene har en langt mer blandet befolkning hva gjelder opphavsland og klasse.

Fra hele verden

Det som særpreger multietniske boligområder i Oslo er følgende: Innvandrerbefolkningen er svært blandet og kommer fra hele verden. I de fem drabantbyene med høyest andel innvandrerbefolkning bor det personer med bakgrunn fra mellom 138 (Bjerke bydel) og 148 land (Alna bydel). Selv om hovedtrenden er stor internasjonal blanding, så er det likevel slik at gruppene ikke er helt likt fordelt på bydelsnivå. Personer med bakgrunn fra Sri Lanka har større tendens enn andre grupper til å bo i de samme områdene. Selv om srilankere bare utgjør en tredel av innvandrerbefolkningen fra Pakistan, så utgjør de den største innvandrergruppen i bydelene Bjerke og Grorud. Personer med bakgrunn fra Pakistan er i flertall i tre av de fem drabantbyene, men etter etnisk norske som fortsatt utgjør over 50 prosent av befolkningen. I et område i bydel Søndre Nordstrand, hvor innvandrerbefolkningen utgjør 60 prosent av beboerne, har en av tre med innvandrerbakgrunn sin bakgrunn fra Pakistan (Aalandslid 2009). Innvandrere med bakgrunn fra Somalia er den nest største innvandrergruppen i Oslo. De bor sjeldnere i drabantbyene, men er største innvandrergruppe i to bydeler i indre by øst. Dette kan skyldes boligmarkedet. Leietakere med somalisk bakgrunn er overrepresentert i kommunale leieboliger, som igjen er overrepresentert i disse to bydelene i Oslo. Tallene tyder på tre parallelle prosesser, høy internasjonal blanding i de multietniske boligområdene, samtidig som det er tendenser til at noen få grupper har klynget seg noe, i noen bydeler og boligområder. Dessuten, innvandrerbefolkningen i indre og ytre by har forskjellig sosioøkonomisk situasjon.

Eier boligene

Innvandrerbefolkningen i boligområder som har økende andel innvandrerbefolkning blir boligeiere. Det betyr at innvandrerbefolkningen i drabantbyene i det store og hele er del av arbeidsmarkedet og har klart å kjøpe egen bolig med eller uten offentlig støtte. Studier av innvandrerbefolkningens flyttemønstre i Oslo rundt årtusenskiftet viste at tilflytterne til drabantbyene fra indre øst i Oslo var tjent med å flytte til større eierboliger i drabantbyene, så fremt de hadde inntektsgrunnlag til det (Blom 2006 b; Søholt 2007). Dette betyr redusert sammenheng mellom etnisk og sosioøkonomisk boligsegregasjon. Det mangler kunnskap om hvordan minoritetsbefolkningen har påvirket forvaltningen av boligområdene og beboerdemokratiet i borettslagene og sameiene.

Multietnisk befolkning – felles kultur?

Forskning i og om multietniske boligområder i Norge har i stor grad, men ikke bare, vært Oslo-fokusert, fordi det var her problemstillingene først kom på banen.¹⁴ I følge den franske forskeren Wacquant kan den store blandingen av mennesker med forskjellig opphavsland og kultur bidra til at de multietniske områdene ikke får noen felles kultur, eller kulturell sammensmelting (Wacquant 1996 i Børresen 2002). En undersøkelse fra Danmark oppsummerer med at det å bo i nærheten av mange landsmenn fremmer flyktningers sannsynlighet for å være i jobb, og det øker arbeidsinntekten (Damm, Schultz-Nielsen og Tranæs 2006; Blom 2006 a). Antakelsen er at nærkontakt med landsmenn gir adgang til nettverk som kan hjelpe nykommere i arbeid. En annen mulig forklaring som løftes frem var ikke knyttet til felles kultur, men til at kommunen fikk anledning til å bygge opp kompetanse på spesielle grupper. I samme undersøkelse sies det at effekten blir annerledes av å bo i områder med innvandrere fra mange forskjellige land, slik som hovederfaringene fra Norge. Fra Danmark hevdes det at det forringer sjansene på arbeidsmarkedet. Det antydes at dette kan redusere sannsynligheten for å møte tilfeldige dansker, samtidig som det ikke eksisterer felles, solidariske nettverk mellom innvandrere med forskjellig opphavsland.

Den norske forskningen i multietniske bomiljøer har ikke fokusert på økonomiske konsekvenser av om en bor i nabolag med samme eller blandet etnisk bakgrunn. Fokuset har vært på hvordan de multietniske bomiljøene oppleves som hverdagslivsarena. Innbakt i dette har vært hva som eventuelt kan bidra til å skape opplevelse av et visst fellesskap og samhørighet blant de som bor i samme område. Oppmerksomheten har også vært rettet mot hva som hindrer utvikling av samhørighet i multietniske nabolag.

Opplevelse av en viss tilhørighet kan fungere som lim i små lokalsamfunn og er spesielt viktig i multietniske nabolag. I undersøkelser av multietniske nabolag i drabantbyer i Oslo er det påpekt at utfordringen er at *stedet som sted* ikke alltid hadde historie og manglet felles kultur. Det betydde at de som flyttet til området ikke flyttet til en lokal kultur de kunne bli del av. (Søholt 2001). Stigmatisering av områdene gjorde det ikke lettere å bygge opp lokal tilhørighet (Hansen og Brattbakk 2005). Bevisstheten om å skape lokal kultur i multietniske boligområder har i Canada gitt seg uttrykk i bl.a. ”Memory clinics” hvor en arbeider for å inkludere minoritetenes kulturarv i lokalkulturen, på nabolagsnivå og på bynivå (Leclerc 2009). Interkulturelt museum i Oslo, nå del av Oslo museum, og Glømdalsmuseet på Elverum er norske eksempler hvor en forsøker å involvere og synliggjøre innvandrernes kulturarv.

Viktigste hindringer for deltakelse som er kommet frem i norske, multietniske boligområder er interessekonflikter, mer mellom grupper i forskjellig livsfase og med forskjellig livsstil, enn mellom naboer med forskjellig etnisk bakgrunn (Unstad 2001; Ruud 2001). I et par undersøkelser kom det imidlertid frem at konflikter i bomiljøet lett ble etnifisert, slik at uoverensstemmelser som kunne henges på etnisk bakgrunn ble fremhevet, problematisert og stigmatisert (Krogh 1994, 1999).

Segregeringen har økt siden begynnelsen på 2000-tallet. Større sosial kompleksitet, større etnisk mangfold, og økende andel beboere med innvandrerbakgrunn med variasjon i botid og kjennskap til forventninger i norske bomiljø, kan bety at en del føler at de ikke hører til i de multietniske områdene. Unntak er der det har skjedd andre ting parallelt som har sveiset folk mer sammen. Å føle seg som fremmed der en bor, selv om man kanskje har bodd der i årtier,

¹⁴ I 2010 har Drammen kommune bestilt en studie av levekårsutvikling og flytting i drabantbyen Fjell, etter samme modell som tilsvarende studie i Groruddalen. Ansvarlig er Kjetil Sørli ved NIBR.

kan bidra til at en trekker seg unna. En studie fra begynnelsen av 2000-tallet oppsummerer at bomiljø og fellesskap har skiftet betydning (Ruud 2001). Før var plikten folks beveggrunn for å delta. I det nye multietniske nabolaget er det opplevelsen av å være inkludert (og verdsatt) som motiverer til deltakelse. Uforpliktende møter mellom enkeltindivider kan bidra til å bygge ned skepsis og styrke lokal tillit, eller det kan øke den sosiale avstanden. Gjennom direkte kontakt kan synspunkter på normer og verdier som har betydning i hverdagslivet snakkes om. En studie av møtesteder i to multietniske nabolag undersøkte hva slags møtesteder som ble brukt, av hvem og hva slags konsekvenser kontakt og deltakelse hadde for den enkelte. Det var ingen tvil om at varierte møtesteder lokalt bidro til at folk med forskjellige ståsted og bakgrunner hadde steder å treffe andre, noe som trakk i retning av lokal tilhørighet. Videre bidro lokale møtesteder til å styrke den flerkulturelle erfaringen og utvide grensene for hvem som inngikk i ”oss” (Ganapathy og Søholt 2000).¹⁵ Lokale studier fra Oslo er i tråd med internasjonale studier om at kontakt mellom personer med forskjellig bakgrunn kan styrke toleransen for folk som er annerledes enn en selv (Wessel 2009). En nylig studie fra Canada understreker betydningen av lokale, offentlige rom som arena for inkludering i multietniske nabolag (Manai 2009). De norske studiene er gjennomført i de mest multietniske områdene i Oslo. I denne type områder kan befolkningen ha et opplevd behov for lokale arenaer for hverdagslig og uforpliktende omgang, dersom stort mangfold og forskjellig etnisk bakgrunn ellers fører til sosial avstand. Det er ikke studert om lignende møtesteder ville ha samme funksjon i annen type lokalsamfunn med færre innbyggere med innvandrerbakgrunn.

Det som særpreger barne- og ungdomsmiljøene i de multietniske boligområdene er at det multietniske ikke oppleves som noe spesielt, men som helt normalt. Det innebærer at vennskapsbånd og tillitsrelasjoner utvikles på tvers av bakgrunn, avhengig av hvem man har noe felles med og trives sammen med. Forskjellene mellom ”oss” og ”dem” var ikke mellom barn og ungdom med norsk bakgrunn og de andre, men mellom dem som bodde i samme type område og hadde flerkulturelle erfaringer, og de som ikke hadde det. Et annet trekk var at barn og ungdom i de multietniske områdene utviklet sin egen blandingskultur og omgangsform, og ikke minst viktig, kompetanse i å håndtere kulturelle forskjeller og forholde seg til og takle forskjellige situasjoner (Vestel 2000, Søholt 2001). I Søholts studie kom det frem at foreldrene hadde en annen hverdag. De pendlet ut av bydelen for arbeid og andre aktiviteter og følte seg som mye mindre del av det multietniske nabolaget. Det som var normalt for ungene deres, var mer spesielt for dem. Hybridiseringen blant barn og unge karakteriserte ikke foreldrene. På områdenivå ga foreldre uttrykk for begrenset sosial samhandling *på tvers av* etnisk bakgrunn. Foreldrene levde i større grad parallelle liv enn sine barn.

Avisoppslag i 2010 kan tyde på at det skjer endringer i de multietniske barne- og ungdomsmiljøene. I en del områder er andelen barn med norsk bakgrunn sterkt redusert siden begynnelsen på 2000-tallet.¹⁶ Samtidig øker andelen barn med innvandrerbakgrunn som har foreldre som har vokst opp i Norge. I følge Klassekampen kan det virke som barn og ungdom med norsk bakgrunn er i ferd med å bli den sosiale minoriteten i de multietniske skolene, noe som kommer til uttrykk ved at de kan bli mobbet for sin norskhet (Klassekampen 2010). Dette kan henge sammen med streng sosial kontroll i enkelte innvandremiljøer, hvor en for vestlig

¹⁵ Behovet for møtesteder i multietniske områder er anerkjent av Oslo kommune. Basert på erfaringer fra forskning har kommunen utarbeidet kommunedelplan for torg og møteplasser: ”Møteplasser i multietniske miljøer”. Plan- og bygningsetaten 2006.

¹⁶ 14. juni 2010 meldte NRK at to skoler i Oslo ikke ville ha førsteklasse med norsk bakgrunn ved skolestart. Fem skoler ville ha en eller to førsteklasse med majoritetsbakgrunn.

livsstil og klesdrakt kan bli sanksjonert.¹⁷ I svenske, multietniske drabantbyer har det kommet frem lignende tendenser. Svenskhet blir opplevd som en belastning blant ungdommer, og blir tonet ned. Samtidig kommer det frem at ungdommer på tvers av bakgrunn, inkludert etnisk svenske, utvikler en felles identitet basert på stedet. De fokuserer på nettopp det de har felles – tilhørigheten til stedet (Bäckman 2009).

7 Drivkrefter og mekanismer

Det er mange forhold som bidrar til at store deler av innvandrerbefolkningen er relativt godt integrert når det gjelder oppnådd boligsituasjon, og samtidig segregert i forhold til hvor de bor. *Boligmarked* og *boligpolitikk* er en forklaring. Når de forskjellige gruppene innvandret til Norge vil også ha betydning, fordi betingelsene i arbeids- og boligmarked har forandret seg over tid. Innvandrerbefolkningens boligsituasjon bestemmes imidlertid ikke av struktur, betingelser og mekanismer i boligmarkedet alene. Når tilbud og etterspørsel i markedet er viktigste fordelingsmekanisme, innebærer det at preferanser, egne *valg* og opplevde muligheter blir sentralt for å forstå hvordan innvandrerbefolkningen bor. Kjøpekraft er viktig, men ikke det eneste som er avgjørende. Et annet forhold som spiller inn kan være *etnisk tilhørighet*, enten man tilhører minoritetsbefolkningen eller majoriteten.

Politikk og marked

Boligpolitikken og betingelsene i boligmarkedet inneholder insitamenter og legger rammer for befolkningens handlingsmuligheter for å håndtere egen boligsituasjon. Samtidig er det slik at folk flest handler ut fra egne interesser, enten de kjenner rammebetingelsene eller ikke. Det er likevel en antakelse at kjennskap til rammebetingelsene kan bidra til at en prøver å spille på lag med betingelsene, for å oppnå en gunstig posisjon i boligmarkedet.

Politiske beslutninger med territoriale konsekvenser

Folk som skal skaffe seg bolig velger i det boligmarkedet som finnes, der de ønsker å bo. Boligområdenes kvaliteter ytre sett er politisk bestemt gjennom tidligere regulerings- og utbyggingsplaner. For eksempel vil reguleringsplaner med ensidig villa- eller blokkbebyggelse legge føringer på hvem som flytter inn. Bydelene i Oslo er preget av forskjellig type bebyggelse, disposisjonsform og attraktivitet, noe som bidrar til å sortere befolkningen. Handlingsprogrammene for Oslo indre øst og Groruddalen har lagt vekt på å bedre forholdene for dem som bor i områdene, mer enn å gjøre områdene attraktive for middelklassen, selv om det også er et mål. I indre by har imidlertid urbanisering, gentrifisering og markedsforhold bidratt til å redusere den etniske boligsegregeringen (Sæter og Ruud 2005).

I Norge skal boligsosiale virkemidler bistå vanskeligstilte inn i en trygg boligsituasjon. Etter avdekkingen av de dårlige boforholdene blant arbeidsinnvandrere på 1970- og 80-tallet opprettet staten Selskapet for innvandrerboliger (SIBO/SIFBO) (1976-1992).¹⁸ Selskapets strategi var å kjøpe eller bygge boliger i borettslag i hele byen, selv om det var vanskelig å få tilgang i de vestlige bydelene. En annen strategi var å bytte nye boliger med alminnelige boliger i alminnelige nabolag og tildele disse til hushold med innvandrerbakgrunn. Mens

¹⁷ Oppslag i Aftenposten 9.1.2010 som utløste heftig debatt om moralpoliti i innvandrer miljøer.

¹⁸ SIBO (Selskapet for innvandrerboliger) ble opprettet i 1976 som et statlig organ for å bedre boforholdene for innvandrere. SIBO ble slått sammen med FLYBO (Stiftelsen for flyktningboliger) i 1988 til SIFBO (Selskapet for innvandrer- og flyktningboliger). SIFBO ble vedtatt nedlagt i mai 1992 (St.meld. nr. 29 (1993-94))

tildeling av kommunale boliger til vanskeligstilte innvandrere førte til økt konsentrasjon i indre øst, førte SIFBOs virksomhet til spredning av innvandrerbefolkningen i Oslo. Det samme gjorde Oslo kommunes strategi for nybosetting av flyktninger midt på 1990-tallet. Da ble de mest ”innvandrer-tette” bydelene skjernet for nye flyktninger (Blom 2001, 2002).¹⁹

En evaluering av etableringslån fra Husbanken til boligkjøpere i Oslo tidlig på 2000-tallet viste at av dem som fikk lån og kjøpte bolig, kjøpte en tredel bolig i samme bydel som de bodde da de søkte (Barlindhaug og Dyb 2003). Ingen av dem som fikk lån og ikke bodde i ytre eller indre vest fra før, kjøpte bolig her. Nesten 60 prosent kjøpte i drabantbyene i øst/nord og i sør. Denne offentlige ordningen for å bistå økonomisk vanskeligstilte inn i eiermarkedet hadde dermed utilsiktede territorielle konsekvenser som fikk betydning for den enkeltes boligvalg. Låneutmålingen var begrenset slik at boligsøkere måtte lete i de rimeligste områdene av byen. Resultatet var at markedsmekanismer sammen med vilkår ved de offentlige låneordningene, bidro til å fremme segregasjonen i Oslo.

Poenget med disse eksemplene er å vise at boligpolitiske virkemidler som har til hensikt å bistå vanskeligstilte hushold, kan få resultater på aggregert nivå som kan fremme eller svekke segregering. Mens SIBO og Oslo kommune på 1990-tallet la vekt på å styre bosettingen av innvandrere og flyktninger bort fra de mest innvandrer-tette områdene, fungerer individuelle lån (Husbanken) i et markedsorientert boligfordelingssystem slik at man må kjøpe i de billigste områdene, som er der hvor innvandrerandelen er høyest fra før.

Det er i dag liten oppmerksomhet mot byutviklings- og områdepolitikk som legger grunnlag for å unngå at uønsket etnisk og sosioøkonomisk boligsegregering oppstår.

Favorisering av eierboliger

Boligpolitikken favoriserer det å eie egen bolig. Innvandrerbefolkningens relativt høye eierandel kan skyldes at de foretrekker å eie egen bolig og derfor kjøper bolig når de har økonomisk mulighet til det. Egne preferanser blir en pull-effekt. Det kan også skyldes at vilkårene i leiemarkedet generelt og for innvandrerbefolkningen spesielt, er slik at det oppleves som lite gunstig å leie over tid, noe som bidrar til en push-effekt. Undersøkelser har vist at jo mer utsatt en gruppe er, jo vanskeligere er det å få leie på stabile vilkår med husleier som folk har råd til (Søholt 2007; Søholt og Astrup 2009).

... Det er dyrt å leie her så nå kjøper vi en liten leilighet. Vi er blitt vant til å flytte mye så vi har ikke kjøpt store ting. Bare sofaen er stor, men den kan deles i tre. Det andre vi har, er lett å bære med seg. (Familie med to små barn, tamilsk bakgrunn i Søholt 2007).

I den nevnte undersøkelsen av boligstrategier blant tre innvandrergrupper, ble det vektlagt at ugunstige og uforutsigbare leieforhold sammen med høye leier var en viktig grunn for å anstrenge seg for å kjøpe bolig, selv om man hadde lav inntekt (Søholt 2007). Innvandrerbefolkningens generelt lavere inntektsnivå enn majoritetsbefolkningen, bidrar til at de må finne boliger i de rimeligste boligområdene, slik som i drabantbyene når de skal kjøpe bolig. I tillegg til at områdene relativt sett er rimelige, er boligene alminnelig gode. I drabantbyer bygd etter 1970 er det også en del store boliger som er attraktive for barnefamilier. Drabantbyene hadde nedadgående attraktivitet i perioden 1991 – 2000 sett i relasjon til boligpriser. Mens en liten bolig sentralt i Oslo kostet ca. kr. 100 000 mer enn i en

¹⁹ Boligbygg i Oslo kommune har som mål å spre de kommunale boligene. Dette gjøres ved å selge boliger i Oslo øst og kjøpe i bydeler med få kommunale boliger. Omfanget av nye kjøp er foreløpig beskjeden. Vi vet foreløpig ikke om og hvordan denne strategien vil bidra til å redusere den etniske boligsegregeringen (Boligbygg 2009).

drabantby i 1991, økte forskjellen til kr. 600 000 i år 2000 (Hansen og Brattbakk 2005). Hansen og Brattbakk mener at stigmatisering i media er en sentral bakenforliggende faktor som bidrar til å forsterke negativ oppfatning av drabantbyene. I Bloms studie av innvandreres bo- og flyttemønstre i Oslo viser han at prisforskjellene for OBOS-tilknyttede boliger fortsetter å øke mellom drabantbyer og andre bydeler. Det betyr at det vil være økonomiske pull-faktorer som trekker innvandrerbefolkningen til drabantbyene. De får rett og slett mye bolig for pengene. For dem som opererer med små økonomiske marginer kan en liten bolig i en drabantby være første skritt inn i eiermarkedet.

Innvandrere som bodde i indre by øst på 1970- og 1980-tallet og var del av byfornyelsen, har nytt godt av endringen fra leieboliger til eierboliger. De fikk kjøpe boligene de bodde i til lav pris og har senere nytt godt av høy prisstigning. Prisstigningen på eierboliger i sentrum gjorde det mulig å kjøpe større og bedre boliger i mindre attraktive strøk, slik som drabantbyene eller i omkringliggende kommuner. Senere flyttestudier har vist at det har blitt flere med lav egen inntekt som flytter til drabantbyene fra indre øst (Barstad, Havnen, Skardhamar og Sørлие 2006; Sørлие og Havnen 2006). Selv om leieprisene i indre øst har økt, fungerer området fortsatt som et innslusingsområde, fordi det er her det er et høyt antall leieboliger.

Marked og diskriminering

Diskriminering handler om de systematiske forskjellene i boliglevkår som avdekkes i bl.a. levekårsundersøkelsene, skyldes utestenging snarere enn forskjeller i preferanser og sosioøkonomiske ressurser. Når boligfordelingen i det private markedet er basert på tilbud og etterspørsel, er det stort rom for å sortere og forskjellsbehandle boligsøkere.

Undersøkelser av innvandreres boforhold i Norge bekrefter at diskriminering har betydning for innvandrerbefolkningens muligheter til å skaffe seg bolig, og for hva slags bolig de oppnår (Bø 1989; Djuve og Hagen 1995; Sørholt 2007). I Djuve og Hagens undersøkelse fra tidlig på 1990-tallet var forklaringen på dårlige boforhold blant flyktninger at utleierne foretrakk nordmenn, mens bare en av tre oppga at tilfredsstillende boliger var for dyre. Fortsatt er det slik at utleierne foretrekker nordmenn, men i tillegg har leienivået steget dramatisk i pressområdene.

Levekårsundersøkelsene blant innvandrere stadfester at opplevelsen av diskriminering vedvarer. Like viktig er at diskriminering varierer stort mellom innvandrergrupper (Gulløy, Blom og Ritland 1997; Blom og Henriksen 2008). Mens 42 prosent av somaliere, 38 prosent av irakere og 34 prosent av iranere mener at de er utsatt for negativ forskjellsbehandling når de skal leie eller kjøpe bolig, gjelder det samme for under 10 prosent av boligsøkerne med bakgrunn fra Pakistan, Sri Lanka og Bosnia. I leiemarkedet er det leiesøkere fra Irak og Iran, tett fulgt av leiesøkere fra Somalia hvor flest er sikre på at de har opplevd diskriminering (35 og 33 prosent). Blant leiesøkere fra Sri Lanka er det bare to prosent som er sikre på det samme. Diskriminering i leiemarkedet er særlig problematisk for boligsøkere fra Somalia og Irak, fordi mer enn 3 av 4 bor i leiebolig.

Studien av forskjellsbehandling i leiemarkedet undersøkte nærmere på hvilke måter fire forskjellige etniske grupper opplevde vilkårene i leiemarkedet (Sørholt og Astrup 2009 a). Somaliere og irakere mente at de ble avvist på grunn av hudfarge, nasjonal bakgrunn og muslimsk tilhørighet. Store hushold med slik bakgrunn erfarte at leieboligene de hadde råd til, var for små for husholdet. Chilenerne og bosniere hadde derimot mindre hushold som passet bedre til tilbudet av leieboliger. Somaliere og irakere fikk langt flere avslag på søknad om bolig enn chilenerne og bosniere. Det bidro til at de førstnevnte tolket *mengden av avslag* som

diskriminering, mens de to sistnevnte gruppene hadde en rasjonell forklaring på de relativt få avslagene de fikk.

Forskjellsbehandlingen kan tolkes på flere måter. Av betydning er at somaliere og irakere er blant de gruppene som er dårligst integrert i arbeidsmarkedet. Det betyr at mange må ha økonomisk bistand for å betale husleia. Likevel, også somaliere i arbeid hadde store problemer med å slippe til. En annen forklaring er at utleierne ønsket seg det de forsto som skikkete leietakere. Det betydde leietakere som medførte lite bry, var i arbeid eller under utdanning, var betalingsdyktige og kunne kommunisere med utleier. I tillegg ble små hushold foretrukket fordi det ga mindre slitasje på boligen. I sum bidro dette til at det letteste var å velge det *gjenkjennelige og minst risikofylte*, leietakere med norsk bakgrunn. I valget mellom sosialhjelpsmottaker med norsk bakgrunn og innvandrere i arbeid, var imidlertid innvandreren å foretrekke blant kommersielle utleiere.

I tillegg til disse sorteringsmekanismene viste undersøkelsen at de som opplevde å bli utestengt, også fikk dårligere vilkår når de fikk leie. Det handlet om kontrakter hvor det var forutsatt at leietaker måtte betale mer enn det som var oppgitt, og som kommunen ga støtte til. Dessuten vilkårlige endringer i husleia i kontraktsperioden, vilkårlige oppsigelser og leie av dårlige boliger. Lignende forekom også i det chilenske miljøet, men helt unntaksvis. Fra den kommersielle utleiersiden var det tilfeller hvor det kom frem at utvalgte adresser passet bedre til innvandrere, og omvendt at de ikke passet på andre adresser. Oppslag i media våren 2010 bekrefter at kommersielle utleiere kan tilby dårlige boforhold til leiesøkere med innvandrerbakgrunn (bl.a. Dagbladet 27.4.2010). En viktig forklaring er at de som leier ikke har andre valg.

Diskriminering i det private markedet handler mye om å bli avvist for den man er og fremstår som. I tillegg kan det være betingelser og vilkår som er ment å gjelde likt for alle, men som får ulike utslag. I kommunene som inngikk i undersøkelsen om forskjellsbehandling, ble det ikke funnet at ordningene ble praktisert forskjellig for forskjellige grupper. Men, det var få tegn på at det kommunale boligtilbudet hadde tilpasset seg behovene til innvandrerbefolkningen. Boligene var hovedsakelig små, det meste av informasjons- og kontraktsmateriale var på norsk og det var begrenset bo-oppfølging overfor enkelthushold og de flerkulturelle bomiljøene (Søholt og Astrup 2009 a).

Bosetting av flyktninger – hele Norge strategien – bidrag til spredning

Bosetting av flyktninger skjer i hele landet, i alle landets kommuner. Intensjonen er både å klare å skaffe nok boliger ved å oppfordre alle kommunene til å bidra og at spredning av flyktninger til alle landets kommuner skal bidra til å redusere sentralisering til og segregering i hovedstadsområdet. Utfordringen er å motivere flyktningene til å bli boende i bosettingskommunen. I følge en studie fra Fafo har tendensen vært at opp mot halvparten av alle bosatte flyktninger har flyttet fra den kommunen de ble bosatt i innen fem år (Friberg og Lund 2006). Flyttemønsteret ligner mye på flyttemønsteret til majoritetsbefolkningen. Det flyttes fra nord til sør og fra mindre tettsteder til større byer. Hvorvidt flyktningen velger å flytte avhenger blant annet av rett kopling av flyktning og kommune. Kommunenes tilbud til flyktningen og hvordan vedkommende blir mottatt i lokalsamfunnet vil påvirke ønsket om å flytte. To nye studier av bosetting av flyktninger viser at opplevelse av tilhørighet ser ut til å være den viktigste pull-faktoren for å bli boende i bosettingskommunen, om en ser bort fra tilknytning til arbeid og deltakelse i introduksjonsprogram (Hanche-Dalseth, Bergem og Aarflot 2009; Søholt og Holm 2010). Det oppsummeres med at nettverk gir lyst til å bli boende og at trivsel skapes i nære relasjoner. Trivsel og opplevelse av inkludering i stedets

lokale liv, samt muligheter for sosial og annen utfoldelse gir ønsker om å fortsette å bo på stedet så fremt man blir inkludert i arbeidslivet. Dette bygger opp om at *strukturell integrering* i arbeidsliv og utdanning og *sosial inkludering* bør skje parallelt for å få bosatte flyktninger til å velge å fortsette å bo der de bosettes. Det kan være en strategi for å forsøke å redusere tilflyttingen til hovedstadsområdet.

En annen studie viser at de som flytter er mer økonomisk selvhjulpne enn de som blir boende (Høydahl 2007). I denne undersøkelsen kommer det frem at de som flytter raskt, øker sitt økonomiske forsprang. Bildet er imidlertid ikke entydig. I Østfold, Buskerud og Telemark er de bofaste flyktningene mer økonomisk selvhjulpne enn tilflytterne. I Vestfold og Oslo er det omvendt. Innflyttede flyktninger til Oslo ser ut til å klare seg betraktelig bedre enn flyktninger som ble bosatt i hovedstaden. Flyktninger bosatt etter 2002 har vist seg å være betydelig mer bofaste enn tidligere flyktningkull (Friberg og Lund 2006). Tall over sekundærflytting for flyktninger bosatt i perioden 1998 – 2007 antyder at flyktninger som ble bosatt fra 2003 og utover, da introduksjonsordningen ble innført, utsetter å flytte fra bosettingskommunen (Høydal 2009). Trenden er også at færre av de senest bosatte flytter til Oslo, selv om Oslo fortsatt er den viktigste tilflyttingskommunen for flyktninger. Årlig går 25 – 30 prosent av alle sekundærflyttinger dit. Selv om sekundærflyttingen bidrar til segregering i Oslo, viser disse undersøkelsene samtidig at tilflytterne klarer seg økonomisk. Det antyder at tilflyttingen betyr mer for etnisk boligsegregering enn for sosioøkonomisk boligsegregering i hovedstaden.

Etnisk tilhørighet

I følge Wessel har begrepet etnisk segregasjon liten analytisk verdi dersom innvandrernes bosettingsmønster avhenger kun av økonomiske, sosiale eller demografiske faktorer, samt diskriminering (Wessel 1997:71). Han mener at man i tillegg må forvente å finne forklaringer som kan knyttes til etnisk tilhørighet og hva det medfører av verdisystemer og kulturell utrustning. For å forstå fraflyttinger, tilflyttinger og hvorfor noen velger å bli boende i de etnisk segregerte områdene kan en legge til at det trengs studier av hvordan ulike verdisystemer og normer møtes og forholder seg til hverandre i de multietniske nabolagene. Hva er pull- og push-faktorene? Og hva kjennetegner de bofaste?

”White flight – white avoidance”

Romlig segregering mellom majoritets- og minoritetsbefolkningen skyldes ikke bare minoritetsbefolkningens adferd i boligmarkedet. Like viktig er hva majoritetsbefolkningen gjør. I en svensk studie av boligområder med høy andel beboere med innvandrerbakgrunn oppsummeres det med at utflyttingen av svensker fra de innvandrerrette boligområdene ikke er unormal. Det som er spesielt er at det flytter færre svensker inn i området. Når boliger blir ledige flytter det inn beboere med innvandrerbakgrunn (Bråmås 2006). En studie av levekårsutvikling og flytting i Groruddalen viser lignende trekk (Sørli og Havnen 2006). Studien tar for seg to kohorter og deres flyttebevegelser i periodene 1989 – 1997 og 1993-2003. Fra at befolkningen i Groruddalen har vært relativt stabil, trekker det i retning av økt utskifting og lavere stabilitet. Groruddalen hadde et ikke ubetydelig flyttetap av etnisk norske og andre med vestlig bakgrunn i etableringsfasen, dvs. i aldersgruppen 25 – 35 år. Den største tilflyttergruppen hadde bakgrunn fra Asia inkludert Tyrkia, Afrika og Sør-Amerika. Denne tilflyttergruppen flyttet i liten grad videre, men så ut til å stabilisere seg mer i Groruddalen enn tilsvarende aldersgrupper med norsk eller vestlig bakgrunn. Det bidrar til å befestе den geografiske segregeringen. Til forskjell fra indre øst og multietniske boligområder i Danmark, virker det ikke som de multietniske drabantbyene i Oslo fungerer som gjennomgangsområder, (Skifter Andersen 2006). Å flytte til drabantby og kjøpe egen bolig er mer et uttrykk for

etablering i eierboligmarkedet (Barstad, Havnen, Skardhamar og Sørli 2006; Sørli og Havnen 2006).

Etnisk tilhørighet

Når det gjelder etnisk tilhørighet er det to ting jeg vil trekke frem som kan være relevant for å forstå minoritetsbefolkningens boligsituasjon. For det første, har innvandrerne noe med seg i sin sosiokulturelle bagasje som enten letter eller vanskeliggjør tilpasningen til boligmarkedet? Dernest, har de etniske miljøene evnet å bygge opp ressurser i Norge og dra nytte av etniske nettverk (Søholt 2007)? Det er begrenset kunnskap fra Norge om hvorvidt innvandrere med samme opphavsland foretrekker å bo i nærheten av hverandre for å utnytte fellesskapet til å klare seg i Norge.

Internasjonale studier konkluderer med at etniske minoriteter benytter etniske kilder og kanaler for å finne bolig. Det dreier seg om meglere med samme etniske bakgrunn, nettverk og bekjenskaper (Sarre, Phillips og Skellington 1989; Farley 1996; Teixeira og Murdie 1997; Owuso 1999). I undersøkelsen av fremmedarbeidernes boligsituasjon i Oslo på 1970-tallet, kom det frem at slekt og kjente var viktig, men at arbeidsgiver var viktigere (Bø 1980). Sammenligning over tid av undersøkelsen til Bø og levekårsundersøkelsen blant innvandrere viser en mye større spredning på måter å skaffe bolig på for innvandrere på 1990-tallet sammenlignet med 1970-1980 tallet (Bø 1980; Gulløy, Blom og Ritland 1997). Dette skyldes både endringer i boligmarkedet og endringer i innvandrerbefolkningen, både økonomisk og på annen måte.

I undersøkelsen av boligstrategier blant hushold med pakistansk, tamilsk og somalisk bakgrunn kom det frem at hvordan de skaffet seg informasjon fikk betydning for resultatet. Som i de internasjonale studiene var nettverk en viktig informasjonskilde. Det betyr at man får vite om det som nettverkene vet noe om. I tette og lukkede nettverk er informasjonen begrenset. I undersøkelsen kom det tydelig frem at de som orienterte seg bredt ut mot samfunnet og hadde etnisk norske som del av sitt informasjonsnettverk, fikk mer variert informasjon om boligmuligheter enn de som var del av mer lukkede nettverk. Det resulterte også i valg av bolig utenfor de innvandrertette boligområdene (Søholt 2007). Likevel, uavhengig av hvordan folk fikk boliginformasjon, var det ingen som begrunnet det konkrete valget av bolig med at de ønsket å bo i nærheten av andre med samme bakgrunn som dem selv. Det var snarere omvendt, mange hadde et ønske om å ha norske naboer, fordi de ønsket kontakt med nordmenn, særlig gjaldt det på vegne av barna (Søholt 1994, 2001, 2007). At de havnet i innvandrertette områder med flere med samme bakgrunn skyldtes blant annet innholdet i informasjonen fra nettverket, hvordan de hadde skaffet seg bolig og egen økonomi. Noen hadde likevel valgt adresse fordi de ønsket å bo i nærheten av familie (Søholt 2001, 2007). Kvinner med tamilsk og pakistansk bakgrunn hadde imidlertid en preferanse knyttet til etnisk segregering. De ønsket å bo i nærheten av etnisk service og næringsliv, fordi det ville lette hverdagslivet (Søholt 2007).

Oppbygget etnisk kapital på gruppenivå har vist seg å ha betydning for hushold med samme bakgrunn, fordi det spilte inn på hva slags ressurser som var tilgjengelige i nettverket. Med etnisk kapital menes da både sosiokulturell (utdanning, tid og interesse for å tilegne seg kunnskap om hvordan samfunnet fungerer) og sosioøkonomisk kapital (arbeid, inntekt, formue, inkl. boligformue og ekstraboliger) (Søholt 2007). Ressurser på gruppenivå gir signaler om hvorvidt gruppen som sådan har lyktes med å etablere seg i Norge. Nettverk fungerte som et alternativ og til dels foretrukket virkemiddel for å forbedre egen boligsituasjon. Det var bare mulig fordi det eksisterte en forventning om gjensidige, sosiale

forpliktelser i familier og innenfor de etniske miljøene. Det ga tilgang til forståelig informasjon, finansieringsbistand og konkrete boliger å leie eller kjøpe. Ulikhet i opparbeidet etnisk kapital på gruppenivå betydde at tilgang på (bolig) ressurser gjennom nettverk varierte med etnisk tilhørighet og med nettverkstilknytning. For hushold som ikke lyktes i markedet eller nådde opp i konkurransen om kommunal bolig, var tjenester gjennom etniske nettverk et alternativ til bostedsløshet. Det gjaldt også delvis på tvers av grupper. For enslige kvinner med pakistansk og tamilsk bakgrunn fungerte likevel ikke etniske nettverk som hjelpestrategi, fordi de sjelden var del av inkluderende etniske nettverk.

Individuelle valg

Politikk og marked kan sammen med etnisk tilhørighet delvis betinge hvordan hushold med minoritetsbakgrunn har lyktes i boligmarkedet – i forhold til oppnådd boligsituasjon og bosted. Økt fokus på studier av boligkarrierer og strategier har medført en dreining av fokus fra at strukturer og omgivelser bestemmer ens situasjon, til at individer, også minoritetspersoner, er handlende aktører med valgmuligheter, til tross for mulige knappe ressurser og begrensninger i strukturen. I en artikkel fra slutten av 1990-tallet argumenterte Peach for nødvendigheten av å inkludere valg, for å forstå minoritetenes boligsituasjon. Likeledes hevdet han at ulike boligkarrierer mellom synlige minoritetsgrupper ikke kunne forklares med strukturer og jeg tilføyer, etnisk tilhørighet alene (Peach 1998). Liberaliseringen av boligmarkedene i Europa gjør at individuelle, opplevde muligheter og individuelle valg må inkluderes i forskningen for å forstå minoritetsbefolkningens boligsituasjon.

Mobilitet og boligkarrierer

Studier av mobilitet og boligkarrierer blant etniske minoriteter har fått økende oppmerksomhet etter år 2000. Studier av boligkarrierer har dels sammenlignet boligkarrierer mellom majoritetsbefolkningen og minoritetene (Abramsson m.fl. 2002), sammenlignet forskjellige minoritetsgrupper (Murdie 2002; Bolt og van Kempen 2002), eller trukket frem utvalgte minoritetsgrupper og studert disse for seg (Tomlins m.fl. 2002; Bowes 2002; Magnusson og Özukren 2002). Fokuset på ulike grupper har fått frem særtrekk, likheter og ulikheter i hvordan etniske minoritetsgrupper har klart seg og hva de har vært opptatt av når det gjelder bolig. Forklaringene på variasjon i boligkarrierer og oppnådd boligstandard knyttes blant annet til kjennetegn ved det konkrete boligmarkedet, sosioøkonomiske og sosiokulturelle ressurser på individ/husholdsnivå og til etniske preferanser. Tomlins har blant annet vist at nærhet til etnisk service var mer vesentlig for vietnameseres boligpreferanser i London, enn faktorer knyttet til den konkrete boligen (Tomlins m.fl. 2002). På aggregert nivå viser Bloms studie av innvandreneres bosettingsmønster i Oslo, at ”naturalisering” spiller sammen med boligkarrierer (Blom 2002).²⁰ Det kan skyldes at valget av norsk statsborgerskap innebærer et valg om at fremtiden skal være i Norge, noe som igjen kan påvirke boligpreferanser og anstrengelser.

Likhet i boligresultat innenfor en etnisk gruppe, på tvers av land med ulike boligsystemer, kan både si noe om kulturelle preferanser og valg. Hvis vi for eksempel tar pakistanere som gruppe, så har de høy eierandel både i Norge og England. Peach har hevdet at empiriske studier har vist at det for eksempel var rasjonelt for pakistanere å bo billig og dårlig da de var nyankomne med planer om retur til Pakistan (Peach 1998). Dessuten hevdet Peach at bare egne preferanser og valg kunne forklare den høye eierandelen blant pakistanere på 1990-tallet i Storbritannia, gitt gruppens relativt svake økonomi. Phillips og Karn har utdypet hvordan

²⁰ ”Naturalisering” er en betegnelse for innvandrere som har fått innvanderlandets statsborgerskap.

veien til å eie egen bolig blant pakistanere i England ofte var ukonvensjonell og kostbar, da de som kjøpte første gang hadde ubetydelige valg både når det gjaldt bolig og lokalisering. Egne preferanser, oppfinnsomhet og strategier ble tillagt betydning sammen med økonomiske ressurser, nettverk og kunnskap om markedet (Phillips og Karn 1992:358).

Variasjon i boligkarrierer *innenfor* samme etniske gruppe (pakistanere) forklarer Bowes med blant annet klasse, kjønn og lokalitet, i tillegg til etnisitet (Bowes 2002). Studier av mobilitet i boligmarkedet innen samme gruppe kan dermed bidra til å redusere stereotypiseringen av etniske grupper. Fra Norge vet vi at i sær mangel på tilknytning til arbeidslivet og mange barn bidrar til fattigdom og dermed begrensede valgmuligheter i boligmarkedet (Dølvik, Nadim og Nielsen 2008). Vi vet også at hushold som ønsker å være uavhengige av sosial kontroll i de etniske miljøene velger å flytte til områder med få innvandrere, om de har mulighet til det (Søholt 2007).

Boligstrategier

Det er gjort relativt få studier av strategier i boligmarkedet blant etniske minoriteter, utover studier om informasjonstilgang og boligformidling. I korttekst dreier det seg om studier av hva innvandrerbefolkningen selv gjør for å ordne sin boligsituasjon. Strategier og preferanser må sees i sammenheng. Fremgangsmåtene for å skaffe bolig vil være nært knyttet til hva man er på jakt etter, hva man tror er mulig å oppnå og på hvilke måter. Nært knyttet til dette vil være hvilke ressurser en opplever å ha til rådighet som kan omsettes til ens mål om bolig. Dette kom tydelig frem i Kramers studie av inderes boligtilpasning i Drammen og Salvesens studie av pakistaneres boligsituasjon i Bergen på slutten av 1970-tallet (Tambs-Lyche (red.) 1979). Deres studier viste at sammen med ressurser hadde preferanser stor betydning for strategier og for variasjon i oppnådde boforhold over tid. Dette samstemmer med funn fra en undersøkelse i England hvor Sarre fant at de som hadde preferanser og forsøkte å tilfredsstille disse, oppnådde en bedre boligsituasjon enn dem som bare "tok det de fikk", enten de ordnet seg selv eller fikk offentlig bistand. Sarre hevdet at strategiene ble utformet i interaksjon mellom individuelle preferanser, og hindringer og muligheter slik de fremsto i strukturene (Sarre m.fl. 1989:179). Søholts studie av boligstrategier blant tre etniske grupper i Norge bekrefter dette. I tillegg viser hun at hvordan minoritetene lykkes i boligmarkedet også avhenger av hvordan de individuelt utnytter sine eventuelle etniske fortrinn. Det handler om etnisk tilhørighet og nettverk, og hvordan erfaringer, praksiser og skikker fra opphavslandet blir transformert for å bidra til å nå boligsmål i Norge (Søholt 2007).

Fornemmelse av sosial posisjon

En innfallsvinkel til å forstå hvordan individuelle valg henger sammen med segregasjonsprosesser, kan knyttes til individets ønske om å bli sosialt akseptert der man bor (Børresen 2000). Basert på Bourdieus og Goffmans teorier diskuterer Børresen om den etniske segregasjonen i Norden kan leses som at innvandrerbefolkningen har "*en fornemmelse av plassering og posisjon i det sosiale rom i forhold til andre individer og grupper*". Et individs posisjon i det sosiale rom befester seg ofte i det fysiske rommet (Bourdieu 1996 i Børresen 2000). Såfremt man har konkrete muligheter til valg, vil man sannsynligvis velge å bo et sted hvor det bor andre mennesker som man tror man har noe felles med, eller ønsker å få noe felles med. Dette betyr at fornemmelsen for ens sosiale plassering får betydning for valg av bolig og bosted. Lang tids erfaring med en posisjon som "fremmed", kan i følge Børresen føre til inkorporering av "fremmedheten". En strategi for overlevelse kan være å etablere avstand til majoritetssamfunnet og bosette seg der det bor andre med lignende erfaringer. Det er ikke gjort lignende studier i Norge. Det er imidlertid en kjensgjerning at få

velstående innvandrere fra ikke-vestlige land har valgt å bosette seg i strøk av Oslo hvor den velstående majoriteten velger bosted.

8 Etterkommere – veivisere i det multietniske samfunnet?

Det er sagt at hvordan det går med etterkommerne, er en lakmestest på integreringen (Henriksen og Østby 2007). Det er en test på om politikken virker i retning av inkludering og utjevning av levekår mellom majoritets- og minoritetsbefolkningen.

De fleste av de 93 000 etterkommerne i 2010 er unge. Likevel, noen har blitt så gamle at man kan forvente at de begynner å etablere seg i boligmarkedet. En registerstudie basert på tall fra 2005 har undersøkt etterkommernes situasjon i boligmarkedet (Søholt og Astrup 2009).²¹ Undersøkelsen viser at etterkommere med opphav fra typiske innvandrerland bor hjemme lenger enn etterkommere fra Norden. De flytter ut når inntekten øker og når de gifter seg. Likevel er det en viss andel fra Tyrkia, Marokko, India, Pakistan og Vietnam som har valgt å fortsette bo hjemme selv om de har fått høye inntekter. Det kan tyde på at flerfamiliehushold med flere generasjoner er en ønsket levemåte. Etterkommerne bor trangere enn resten av befolkningen. De som flytter hjemmefra bor mindre trangt enn de som bor sammen med foreldrene. Etterkommere fra Chile og Norden bor like romslig som resten av befolkningen.

Å leie bolig er ment å være midlertidig. Spørsmålet er om etterkommere som har flyttet hjemmefra har slått seg til i leiemarkedet, eller om de sikter mot å eie egen bolig? De fleste bor fortsatt til leie, men som for etnisk norske øker eierandelen med alder, inntekt, høy utdanning og ekteskap. For etterkommere med nordisk og tyrkisk bakgrunn betyr imidlertid utdanningsnivå lite for eierandel. Det mest interessante funnet er at sannsynligheten for å eie bolig øker når etterkommeren er kvinne, uansett sivil status. Andelen kvinnelige boligeiere er tydeligst blant kvinner hvor ekteskap med innvandrere fra opphavslandet er mest utbredt, dvs. blant kvinner fra Pakistan, Tyrkia, Marokko og India. Blant etterkommere fra Norden er bildet omvendt, i sær for gifte. Kvinnenes dominans som boligeiere samstemmer med tall fra Statistisk sentralbyrå om at etterkommere generelt, men særlig jenter, inntar høyskoler og universiteter. De utsetter giftermål og færre etterkommere med tyrkisk og pakistansk bakgrunn har giftet seg med ektefelle fra opphavslandet etter henholdsvis 2002 og 2004, til tross for at gruppen av etterkommere vokser. Utdanningsviljen og evnen blant etterkommerne, i sær jenter oppvokst i de innvandrer-tette drabantbyene i Oslo, kan tyde på at en ny middelklasse er på vei (Hermansen 2010). Det kan virke som etterkommerne sikter mot å bli integrert i strukturene i boligmarkedet. Hvordan dette vil gi seg utslag om 10 – 20 år vet vi ikke.

Hvordan er så etterkommernes situasjon når det gjelder boligsegregering? Hovedtendensen er at de er tradisjonelle og følger i foreldrenes fotspor, enten de bor i innvandrer-tette områder eller ikke. Etterkommere med foreldre som var arbeidsinnvandrere bor hovedsakelig i Oslo og i Østlandsområdet og der bor de i områder med høy andel innvandrerbefolkning. Barn av flyktninger bor mer spredt, både i Norge og i Oslo, noe som kan tyde på at hele landet-

²¹ Undersøkelsen inkluderer alle etterkommere som var minst 18 år i 2005, til sammen rundt 20 000 personer. Samtidig var ingen av dem med bakgrunn fra Asia inkl. Tyrkia, Afrika og Sør-Amerika eldre enn 40 år. De 20 000 etterkommerne inkluderer ca. 10 000 som er født og oppvokst i Norge og omtrent like mange i samme aldersgruppe som innvandret før fylte 5 år. De seks største gruppene utgjorde barn av arbeidsinnvandrere fra Pakistan, India, Marokko og Tyrkia og barn av flyktninger fra Vietnam og Chile. Gruppene ble sammenlignet seg i mellom og med etterkommere fra Danmark og Sverige i de samme aldersgruppene.

strategien for bosetting av flyktninger har visse virkninger over tid, selv om det skjer en sentralisering. Det er stor variasjon mellom grupper i hvor tett de bor på foreldrene. Blant dem som har bosatt seg i Oslo, bor for eksempel over halvparten av etterkommerne med indisk bakgrunn i samme bydel som foreldrene, mens dette bare gjelder for en av tre av vietnameserne. Dersom etterkommerne bosetter seg i samme bydel som foreldrene, er det dessuten 50 prosents sjanse for at de bosetter seg i samme grunnkrets. Det kan tyde på at de trives i nærheten av foreldrene og ønsker fortsatt kontakt (Ruud 2001, Søholt 2007). Dessuten, når de fortsetter å bo der de vokste opp betyr det at de bor på et sted de kjenner, sosialt og på andre måter. Etterkommere med marokkansk bakgrunn skiller seg fra de andre. Nesten alle bor i Oslo, men en lav andel bor i nærheten av foreldrene.

Noen har valgt å ikke bosette seg i innvandrertette strøk. Etterkommere av indisk bakgrunn bor mest spredt i Oslo, nest etter chilenerne som bor spredt uansett hvor de bor. Etterkommere med pakistansk bakgrunn bor mest konsentrert. Det som betyr mest for å velge et bostedsmønster som avviker fra egen gruppe, er økende alder og ektefelle med annen bakgrunn enn etterkommeren selv.

Etterkommernes bostedsmønster, slik det så ut i 2005, bidrar i det store og hele til å befeste den etniske boligsegregeringen. Foreløpig er det få som har valgt et annet bostedsmønster enn foreldrene og hoveddelen av innvandrerbefolkningen. Materialet antyder at prosessen med eventuell geografisk assimilering – spredning – tar lenger tid enn to generasjoner. Alternativt kan det se ut til etterkommerne ønsker å bo i nærheten av foreldrene selv om de tar høy utdanning, tjener mer og har råd til å flytte til alminnelige middelklasseområder. Fordelen med boligmassen og tilbudet i de innvandrertette bydelene i drabantbyene, er at det finnes både rimelige blokkleiligheter og store eneboliger i geografisk nærhet. Det gir støtte for at Peach's postulat om pluralisme, at personer med samme bakgrunn kan fortsette å bo i nærheten av hverandre selv om de blir økonomisk integrert. Nærhet kan bidra til utvikling av egen identitet og gruppetilhørighet, samtidig som man deltar på sentrale arenaer som utdanning, arbeid og bolig i storsamfunnet. I norsk sammenheng ser det foreløpig ut til å være mer snakk om nærhet til familie enn preferanser for etniske enklaver hvor det for eksempel utvikles etnisk næringsliv. Gruppen som har mest preg av å utvikle etniske enklaver er tamilene, men vi vet ikke om etterkommere med tamilsk bakgrunn vil fortsette i foreldrenes fotspor på dette området.

De neste kullene med etterkommere som kommer i boligetableringsalder vil være omtrent dobbelt så store som kullet fra 2005. Mange flere vil ha flyktningbakgrunn og blant etterkommere fra Afrika vil neste kull være omtrent fire ganger større. De fleste vil komme fra Somalia. Som gruppe bor somalierne i dag hovedsakelig i leiemarkedet. Fremtiden vil vise om etterkommerne fortsetter å foretrekke dette, eller om de kan kople religion til det å låne til kjøp av bolig på en annen måte enn foreldregenerasjonen. En studie fra NOVA antyder at en kan forvente at etterkommere med somalisk bakgrunn kan klare seg bedre enn foreldregenerasjonen fordi det somaliske miljøet er preget av organisasjonsmessig fragmentering, inkludert kontakt med norske miljøer (Engebriksen og Fuglerud 2009). Samtidig antydes det at det som bidro til å gi de tamilske innvandrerne et fortrinn i strukturell integrering i arbeids- og boligmarkedet, et sterkt tamilsk miljø, egen infrastruktur og sterk gruppeidentitet koplet med lite kontakt med norske institusjoner, kan ramme etterkommerne. Det sterke etniske miljøet kan ha ført til at ungdommene ikke har etablert kontakter utover egen gruppe, noe som kan begrense mulighetene for videre sosial mobilitet.

9 Avslutning

Så langt har ikke innvandringen og innvandringens møte med boligmarkedet, endret hovedmålet i boligpolitikken – at folk flest skal eie egen bolig. Tradisjonelle eierland som Norge, som har hatt fokus på å skaffe tilfredsstillende eierboliger til en stabil befolkning, utfordres ved stor innvandring. Boligmarkedet er i liten grad tilpasset boligsøkere som skal etablere seg med egen bolig når som helst i livsløpet, uten opparbeidet kreditverdighet og uten kapital. Det er videre usikkert hvor godt, eller dårlig, det norske boligmarkedet er tilpasset en mer mobil arbeidsbefolkning som kan ha sitt primærhjem i et annet land. Vi vet lite om hva som hender med folks boligsikkerhet når de flytter mellom land på grunn av arbeid. Det er forsket lite på hvordan den norske boligmodellen og markedet møter boligbehov hos nye arbeidsinnvandrere. Vi vet heller ikke så mye om hvordan den norske boligmodellen fungerer over tid for grupper som enten ikke kan, eller vil låne kapital for å bli boligeiere. Vi vet imidlertid at både diskriminering og marginalisering i boligmarkedet bidrar til utenforskap, som kan få store uønskete konsekvenser for strukturell og sosial integrering.

Integrering og marginalisering

Erfaringene så langt er at boligsituasjonen til innvandrerbefolkningen blir bedre over tid og blir likere boforholdene til majoriteten. Dette er overensstemmende med erfaringer fra andre land, uansett hvordan boligfordelingen er organisert. Innvandrerbefolkningen har tatt til seg den norske modellen og blitt boligeiere. Det kan skyldes at det ikke finnes gode alternativer, god tilpasningsevne, medbrakte preferanser for å eie og ha kontroll over eget hjem eller evne til å omsette praksiser og skikker fra opphavlandet til bolig mål i Norge. Prisnivået i eiermarkedet forutsetter likevel økonomiske anstrengelser for å få dette til, gitt at innvandrerbefolkningen generelt tjener mindre enn majoritetsbefolkningen. Kvinnelige etterkommere fra tradisjonelle arbeidsinnvandrerland er på vei til å bli boligeiere, mer enn sine brødre. De fastholder posisjonen som boligeiere selv etter ekteskap, mens deres nordiske søstre i større grad overlater eiendomsretten til ektefellen. Det kan tyde på at etterkommergenerasjonen vil posisjonere seg annerledes enn sine foreldre både når det gjelder utdanning, arbeid og bolig.

Samtidig er det store forskjeller. Noen grupper forblir i leiemarkedet. Blant dem som leier klarer noen seg i det alminnelige leiemarkedet, mens andre grupper hovedsakelig leier av kommunen. Det skyldes bl.a. manglende strukturell integrering, preferanser og kulturell kapital. Marginalisering rammer vanskeligstilte i alle grupper, men særpreger samtidig noen grupper mer enn andre.

Segregering

Den etniske boligsegregeringen er på vandring i Norge. Noen flere blant flyktingene blir boende noe lengre i bosettingskommunene, og det bor innbyggere med innvandrerbakgrunn i alle landets kommuner. I Oslo har segregeringen flyttet seg fra å ha hovedsete i boligområder med en hovedvekt av leieboliger i indre øst, til eierboliger i drabantbyene. Etterkommernes bostedsmønster har så langt bidratt til å befeste segregeringen. De følger i foreldrenes fotspor. Økende alder og ektefelle med annen bakgrunn enn en selv, gir størst sannsynlighet for å velge bosted som avviker fra egen gruppe.

Etnisk boligsegregering oppfattes internasjonalt og i Norge stort sett som et samfunnsproblem, bl.a. fordi det ofte sammenfaller med sosioøkonomisk segregering og sosial avstand mellom majoriteten og minoritetsbefolkningen. Den etniske boligsegregeringen

i Norge skiller seg imidlertid fra en del andre land. I Norge reduseres sammenhengen mellom etnisk boligsegregering og sosioøkonomisk segregering når minoritetene flytter til drabantbyene. Dessuten, områdene som er preget av segregering er internasjonale, beboerne har bakgrunn fra mellom 100 og 150 land. Det er behov for fornyet kunnskap om hvordan de multietniske boligområdene fungerer sosialt og organisatorisk.

Krefter som påvirker den etniske boligsegregeringen i Norge er bl.a. majoritetens flyttmønster, diskriminering, forskjellig prisnivå på boliger i forskjellige områder, preferanser og individuelle valg og ressurser knyttet til etnisk tilhørighet. Det siste handler om man er del av åpne eller lukkede nettverk og hva slags informasjon, forventninger og boligmuligheter som er tilgjengelige i disse nettverkene. En bakenforliggende påvirkningsfaktor kan være at minoritetsbefolkningen har fått en fornemmelse av sosial plassering, som befester seg i et segregert bosettingsmønster. Det er forsket lite på hvordan bakenforliggende strukturer og politiske beslutninger og ordninger bidrar til å sortere befolkningen geografisk.

Når det gjelder etnisk boligsegregering har oppmerksomheten hovedsakelig vært rettet mot mulige negative konsekvenser. Vi vet imidlertid lite om eventuelle positive effekter av etnisk bokonsentrasjon i Norge.

De nye bydelene i Oslo med høy innvandrerbefolkning har en variert boligmasse. Vi mangler kunnskap om innvandrerbefolkningens boligkarrierer innenfor og ut av de innvandrerrettede bydelene. Vi vet heller ikke nok om hva som gjør at etnisk norske sjelden flytter til drabantbyene og hva som kan gjøre disse områdene mer attraktive.

Selv om de fleste klarer seg etter hvert, er det behov for mer forskning om prosesser og mekanismer som bidrar til å marginalisere deler av innvandrerbefolkningen i boligmarkedet. Hva slags boforhold og vilkår følger med marginalisering? Og ikke minst, hva slags sammenheng er det mellom en marginalisert bosituasjon over tid og minoritetenes muligheter generelt til å ta hånd om egen livssituasjon. Hva kan knyttes til politikk, fordelingsystemer og boligstruktur, hva kan knyttes til etnisk tilhørighet og hva kjennetegner individuelle hushold som faller utenfor? Bedre kunnskap om dette vil kreve mer registrering av innvandrerbakgrunn.

Referanser

- Aften (7.4.2010): "Polakkene bosetter seg i Norge", Aftenposten, Oslo.
- Andersson, Roger, Åsa Bråmås og Jon Hogdal (2007): *Segregationens dynamik och planeringens möjligheter*. Stadskontoret, Malmø stad.
- Atterhög, Mikael (2005): *Importance of government policies for homeownership rates*. KTH Royal Institute of Technology, Stockholm, i Civita-notat nr. 5 2010. Civita, Oslo.
- Barlindhaug, Rolf og Evelyn Dyb (2003): *Bruk av etableringslån i Oslo og Akershus*. Prosjektrapport 355. Norges byggforskningsinstitutt, Oslo.
- Barstad, Anders, Eli Havnen, Torbjørn Skardhamar og Kjetil Sørli (2006): *Levekår og flyttemønstre i Oslo indre øst*. Rapporter 2006/15. Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Blom, Svein (1995): *Innvandrere og bokonsentrasjon i Oslo*. Rapport 95/32. Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Blom, Svein (2001): "Some aspects of immigrant residential concentration in Oslo - time trends and the importance of economic causes." I Tedebrand, L.G. and P. Sköld (eds.): *Nordic Demography in History and Present-Day Society*, Scandinavian Population Studies, vol. 12, Umeå University, s. 431-456.
- Blom, Svein (2002): *Innvandrerens bosettingsmønster i Oslo*. Sosiale og økonomiske studier 107. Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Blom, Svein (2006 a): "Høyest innvandrерandel i Oslo, men større segregasjon i danske byer" i *Samfunnsspeilet* nr. 4. Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Blom, Svein (2006 b): *Innvandrerens bo- og flyttemønstre i Oslo rundt årtusenskiftet*. Rapport 2006/33. Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Blom, Svein og Kristin Henriksen (2008): *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006*. Rapport 5. Statistisk sentralbyrå Oslo.
- Boligbygg (2009): *Årsmelding*. Oslo kommune.
- Bolt, Gideon og Ronald van Kempen (2002): "Moving up or Moving Down? Housing Carriers of Turks and Moroccans in Utrecht, the Netherlands" i *Housing Studies* Vol. 17. No. 3. ss.401-422. Carfax Publishing, Basingstoke.
- Bonnin, Phillippe og Roselyne de Villanova (1999): *D'une maison à l'autre. Parcours et mobilités résidentielles*. Editions Créaphis, Grane.
- Brattvåg Hildegunn (2007): *Folk fra Romania som tigger i Oslo*. En rapport fra Kirkens Bymisjons prosjekt "Rett i koppen". Kirkens Bymisjon, Oslo.
- Brekke, Jan-Paul og Susanne Søholt (2005): *I velferdsstatens grenseland. En evaluering av ordningen med bortfall av botilbud i mottak for personer med endelig avslag på asylsøknaden*. Rapport 5. Institutt for samfunnsforskning, Oslo.
- Bråmås, Åsa (2006): "White Flight"? The Production and Reproduction of Immigrant Concentration Areas in Swedish Cities 1990 – 2000, i *Urban Studies* Vol. 43 (7), sider 1127-1146.
- Burgers, Jack (1998): "In the margin of the welfare state: Labour position and housing conditions of undocumented immigrants in Rotterdam" i *Urban Studies*, Vol. 35 (10). S. 1855-1868. Routledge, London.
- Bäckman, Maria (2009): *Miljonsvenner*. Makadam förlag. Sverige.
- Bø, Bente Puntervold (1980): *Fremmedarbeidernes boligsituasjon i Oslo*. Universitetsforlaget, Oslo.

- Børresen, Sølvi (2000): *Fremmedhet og praksis – om tyrkiske og pakistanske indvandreres bosætning og boligvalg*. Ph.d. afhandling. Statens byggforskningsinstitut og Sociologisk institut, København Universitet.
- Dagbladet (27.4.2010): *Sover med kjæpp bak døra*. Dagbladet, Oslo.
- Damm, Anna Piil, Marie Louise Schultz-Nielsen og Torben Tranæs (2006): *En befolkning deler seg op?* Gyldendal, København.
- Danielsen, Kirsten og Lars Gulbrandsen (2008): *Flytting i et nytt land. Flyktningers bosetting og flytting tidlig på 2000-tallet*. Rapport 13. NOVA, Oslo.
- Djuve, Anne Brit og Kåre Hagen (1995): *Skaff meg en jobb!* Fafo-rapport 184. Fafo, Oslo.
- DN Magasinet (15-17.mai 2010): *Kampen for et værelse*. Dagens Næringsliv, Oslo.
- Dølvik, Jon Erik og Jon Horgen Friberg (2008): *Den nye arbeidsinnvandringen fra øst. Drivkrefter, utviklingstrekk og arbeidspolitiske konsekvenser*. Forskningsrådet, IMER-programmet.
- Dølvik, Tor, Marjan Nadim og Roy A. Nielsen (2008): *Levekår og sosialhjelp. Hopning av levekårsproblemer blant individer og kommuner – effekt på sosialhjelpsutgifter*. Fafo-rapport 2008:2
- Dyb, Evelyn og Katja Johannessen (2009): *Bostedsløse i Norge 2008 – en kartlegging*. NIBR-rapport 2009:17. Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Engebrigtsen, Ada Ingrid og Gunhild Regland Farstad (2004): *Somaliere i eksil i Norge. En kartlegging av erfaringer fra fem kommuner og åtte bydeler i Oslo*. Skriftserie nr. 1. NOVA, Oslo.
- Engebrigtsen, Ada Ingrid og Øivind Fuglerud (2009): *Kultur og generasjon*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Friberg, Jon Horgen og Monica Lund (2006): *Mot en raskere og mer stabil bosetting? Evaluering av bosettingsmodellen for flyktninger*. Fafo-rapport 544
- Friedrich, Jürgen (1998): "Ethnic Segregation in Cologne, Germany, 1984-94" I *Urban Studies* Vol. 35. No.10, ss. 1745-1764. University of Glasgow, CARFAX, Abingdon.
- Ganapathy, Jai og Susanne Søholt (2000): *Store møter – små steder*. Prosjektrapport 286. Norges byggforskningsinstitut, Oslo.
- Gulløy, Elisabeth, Svein Blom og Agnes Aall Ritland (1997): *Levekår blant innvandrere 1996*. Notater 97/6. Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Hanche-Dalseth, Marte, Randi Bergem og Unni Aarflot (2009): *Bosetting av flyktninger i kommunene*. Arbeidsrapport nr. 238, Møreforskning, Høgskulen i Volda, Volda.
- Hansen, Torbjørn og Ingar Brattbakk (2005): *Endringsprosesser i norske drabantbyer*. Byggforsk skriftserie nr. 6. Norges byggforskningsinstitut, Oslo.
- Heckmann, Friedrich og Dominique Schnapper (2005): "The Integration of Immigrants in European Societies" in Kilton T and C Birkhead (eds.): *Migrations in Society, Culture and the Library*. The American Library Association. USA.
- Helse- og velferdsetaten (2009): *Barns oppvekstvilkår i kommunale boliger i Oslo*. Oslo kommune, Oslo.
- Helset, Anne (2000): *Spania for helsens skyld: en intervjuundersøkelse blant norske pensjonister på Costa del Sol*. Rapport 3. NOVA, Oslo
- Helset, Anne, Marit Lauvli og Hans Christian Sandli (2004): *Norske pensjonister og norske kommuner i Spania*. Skriftserie 2, NOVA, Oslo.

- Henriksen, Kristin og Lars Østby (2007): "Etterkommerne – integreringens lakmustrø" i *Plan Tidsskrift for samfunnsplanlegging, byplan og regional utvikling*. Nr. 5. Universitetsforlaget, Oslo.
- Hermansen, Are Skeie (2010): "Mot en ny norsk middelklasse" i *Dagbladet* 27.1.2010. Oslo.
- Hollifield, James Frank (2000): "The Politics of International Migration: How Can We Bring the State Back in?" i Brettell, Caroline B. og James Frank Hollifield: *Migration Theory: Talking across the Disciplines*. Routledge.
- Holm, Arne og Kim Astrup (2009): *Utkastelser og tvangssalg*. NIBR-rapport 26. Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Høydahl, Even (2007): *Sekundærflytting og økonomisk selvhjelpenhet. Flyktninger bosatt i Norge i 1995 – 2003*. Notater 2007/26. Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Høydahl, Even (2009): *Monitor for sekundærflytting. Sekundærflytting blant flyktninger bosatt i Norge i 1998 – 2007*. Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Joseph, Ricky (2010): "Housing wealth leakage, return migration and transnational housing markets" i Doling John, Marja Elsinga and Richard Ronald (eds.): *Home ownership: Getting in, getting from, getting out*. Part III, IOS Press, Amsterdam. Utkommer april/mai.
- Karn, Valerie (1996): *Ethnic group variations in education, employment and housing in Britain: The evidence from the 1991 census*. Paper. ENHR konferansen 1996. Statens Byggeforsknings institutt, Helsingør.
- Klassekampen (12.5.2010): *Mobbet fordi hun er hvit*. Klassekampen, Oslo.
- Kramer, Julian (1979): "Indiske innvandrere i en norsk by" i Grønhaug Reidar (red.) *Migrasjon, utvikling og minoriteter*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Krogh, Hilde (1994): *To flyktningegruppers hverdag i en norsk kommune*. Prosjektrapport 156. Norges byggforskningsinstitutt, Oslo.
- Krogh, Hilde (1999): *Dialog og konflikthåndtering*. Prosjektrapport 253. Norges byggforskningsinstitutt, Oslo.
- Lakey, Jane (1997): "Neighbourhoods and Housing" i Modood, Tariq (ed.) *Ethnic Minorities in Britain*. Policy Studies Institute, London.
- LeClerc, Jean Francois (2010): "Memory clinics to enrich common heritage" i *The Bridge*. Vol. 2, Issue 12, May 2010. www.Metropolis.net.
- Lieberson, Stanley (1963): *Ethnic Patterns in American Cities*. Free Press of Glencoe, New York.
- Magnusson, Lena (red.) (2001): *Den delade staden*. Boréa, Umeå.
- Magnusson, Lena og Sule Özukren (2002): "The Housing Careers of Turkish Households in Middle-sized Swedish Municipalities" i *Housing Studies*, Vol. 17. No.3. s. 465-486. Carfax Publishing, Basingstoke.
- Manai, Bochra (2009): "Importance of Public Space in the Integration Process and in Building Welcoming Communities" i *The Bridge*. Vol. 2, Issue 12, May 2010. www.Metropolis.net.
- Murie, Alan og Sako Musterd (2004): "Social exclusion and opportunity structures in European cities and neighbourhoods" i *Urban Studies*, Vol. 41 (8), s. 1441-1459. Routledge, London.
- Peach, Ceri (1998): "South Asian and Caribbean Ethnic Minority Choice in Britain", i *Urban Studies*, Vol. 35, nr. 10, s. 1657 – 1680. Published for the University of Glasgow.
- Peach, Ceri (2005): "The Ghetto and the Ethnic Enclave" i Varady, D. P. (ed.): *Desegregating the City: Ghettos, enclaves and inequalities*. Albany, State University of New York Press.
- Phillips, Deborah og Valerie Karn (1992): "Race and housing in a property owning democracy" i *New Community*. Vol. 18, side 355-369.

- Ruud, Marit Ekne (2001 a): *Eget hjem for første gang: Å flytte hjemmefra blant et utvalg ungdom i Oslo*. Prosjektrapport 311, Norges byggforskningsinstitutt, Oslo.
- Ruud, Marit Ekne (2001 b): *Hindringer for deltakelse i multietniske boligområder*. Prosjektrapport 299. Norges byggforskningsinstitutt, Oslo.
- Ruud, Marit Ekne (2003): *Byfornyelse og endringer i urbane bomiljøer*. Det historisk-filosofiske fakultetet, Universitet i Oslo, Oslo.
- Salvesen, Mette-Marie (1979): "Hushold hos de pakistanske innvandrerne" i Tambs-Lyche Harald (red.): *Hushold, bolig og kontaktmønster blant innvandrerne*. Rapport nr. 1 fra Fremmedarbeiderprosjektet. Sosialantropologisk institutt, Universitet i Bergen.
- Sandercock, Leonie (2004): *Sustaining Canada's Multicultural Cities: Learning from the Local*. Breakfast on the Hill Seminar Series. Canadian Federation for the Humanities and Social Sciences, Ottawa. www.fedcan.ca
- Sarre, Philip, Deborah Phillips og Richard Skellington (1989): *Ethnic Minority Housing: Explanations and Policies*. Avebury, Aldershot.
- Schönwalder, Karen (2007): *Residential Segregation and the Integration of Immigrants: Britain, The Netherlands and Sweden*. Discussion Paper Nr. SP IV 2007 – 602. Wissenschaftszentrum für Sozialforschung GmbH, Berlin.
- Senter mot etnisk diskriminering (2005): *Mat, tak over hodet og helsetjenester*. Oslo.
- Skifter, Hans Andersen (2003): *Urban Sores. On the interaction between segregation, urban decay and deprived neighbourhoods*. Ashgate, Aldershot.
- Skifter, Hans Andersen (2006): *Undersøgelse af til- og fraflytningen til tre multietniske boligområder*. Rapport 12. Statens byggeforskningsinstitutt, Hørsholm.
- Statistisk sentralbyrå (2001): *Innvandrerne boforhold*. Folke- og bolig tellingen 2001. <http://www.ssb.no/fobinnvbolig/tab-2002-11-12-10.html>
- Statistisk sentralbyrå (2008): *Økt innvandring gir flere med lavinntekt*. <http://www.ssb/innvind/main.html>
- Statistisk sentralbyrå (2009): *En halv million innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre* www.ssb.no/innvbef
- Statistisk sentralbyrå (2010 a): *Høy innvandring og utvandring i 2009*. (www.ssb.no/emner/02/02/20/innvutv/main.html)
- Statistisk sentralbyrå (2010 b): *Innvandring og innvandrere*. www.ssb.no/innvandring/main.shtml
- Statistisk sentralbyrå (2010 c): *Personer i husholdninger med årlig inntekt etter skatt per forbruksenhet, etter ulike grupper, tid og statistikkvariabel*. <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/selectout/print.asp?FileformatID=2&Queryfile>
- Statistisk sentralbyrå (2010 d): *Innvandrere fra 216 land*. (www.ssb.no/emner/02/01/10/innvbef/main.html)
- St. meld. nr. 17 (1996-1997) *Om innvandring og det flerkulturelle Norge*. Kommunal- og arbeidsdepartementet. Oslo.
- St.meld. nr. 50 (1998-1999) *Utjammingsmeldinga. Om fordeling av inntekt og levekår i Norge*. Sosial- og helsedepartementet. Oslo.
- St.meld. nr. 23 (2003-2004): *Om boligpolitikken*. Kommunal- og regionaldepartementet. Oslo.
- Sæter, Oddrun og Marit Ekne Ruud (2005): *Byen som symbolsk rom*. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo og Norges byggforskningsinstitutt, Oslo.

- Søholt, Susanne (1994): *Innvandrerens deltakelse i bomiljø*. Prosjektrapport 166. Norges byggforskningsinstitutt, Oslo.
- Søholt, Susanne (1999): *Om lovgivning og diskriminering i boligmarkedet*. Byggforsknnotat 33. Norges byggforskningsinstitutt, Oslo.
- Søholt, Susanne (2001): *Oppvekst i to multietniske boligområder i Oslo*. Prosjektrapport 313. Norges byggforskningsinstitutt, Oslo.
- Søholt Susanne (2007): *Gjennom nåløyet – en sammenligning av tilpasninger til boligmarkedet blant hushold av pakistansk, tamilsk og somalisk bakgrunn, Oslo 1970 – 2003*. Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Søholt, Susanne og Kim Astrup (2009 a): *Etniske minoriteter og forskjellsbehandling i leiemarkedet*. NIBR-rapport 2. Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Søholt, Susanne og Kim Astrup (2009 b): *Etterkommere av innvandrere – bolig og bostedsmønster*. NIBR-rapport 3. Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Søholt, Susanne og Arne Holm (2010): *Desentraliserte asylmottak og bosetting*. NIBR-rapport 13. Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Sørli, Kjetil og Eli Havnen (2006): *Levekårsutvikling og flytting i Groruddalen*. NIBR-notat 2006:37. Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Unstad, Marit (2001): *Bomiljø og inkludering*. Prosjektrapport 307. Norges byggforskningsinstitutt, Oslo.
- Utlendingsdirektoratet (2008): *Tall og fakta 2008*. Utlendingsdirektoratet, Oslo.
- Wessel, Terje (1997): *Boligsegregasjon. En drøfting av underliggende prosesser*. Prosjektrapport 220. Norges byggforskningsinstitutt, Oslo.
- Wessel, Terje (2009): "Does Diversity in Urban Space Enhance Intergroup Contact and Tolerance?" i *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*. Vol. 91 (1), s. 5-17.
- Zhang, Li-Chun (2008): *Developing methods for determining the number of unauthorized foreigners in Norway*. Documents 11. Statistics Norway, Oslo.
- Østby, Lars (2001): "Hvorfor fokusere på innvandrere?" i *Samfunnsspeilet*, 2/2001. s. 2-14. Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Aalandslid, Vebjørn (2007): *Innvandrerens demografi og levekår i 12 kommuner i Norge*. Rapport 24. Statistisk sentralbyrå Oslo.
- Aalandslid, Vebjørn (2009): *Innvandrerens demografi og levekår i Groruddalen og Søndre Nordstrand*. Rapport 22. Statistisk sentralbyrå Oslo.